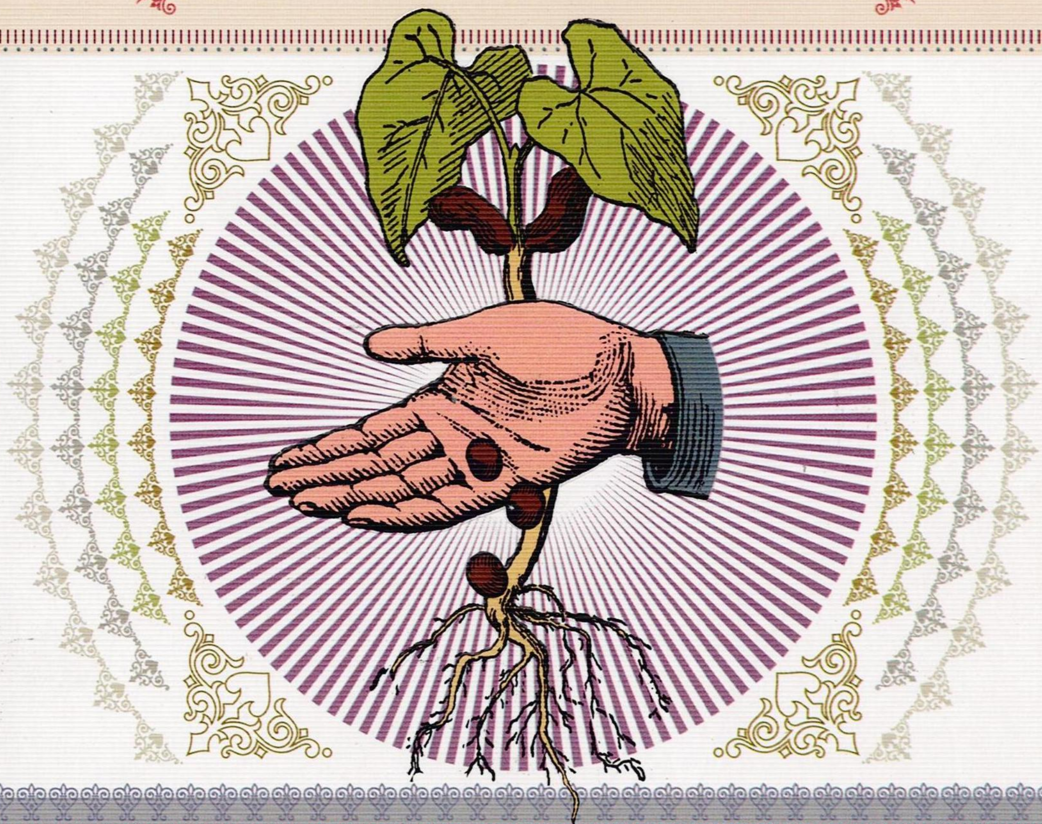
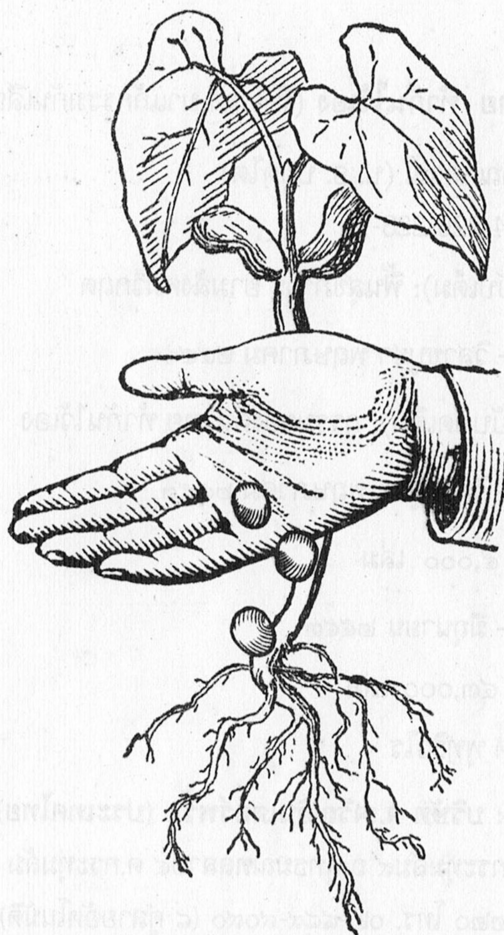
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง

(ถึงเวลา มาแก้กรรมกันเสียที)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)
กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง (ถึงเวลา มาแก้กรรมกันเสียที)

กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง (ถึงเวลา มาแก้กรรมกันเสียที)

ISBN : 978-974-225-228-1

หนังสือเดิม (ฉบับเต็ม): ฟื้นสุขภาวะ ยามสังคมวิกฤต

พิมพ์ครั้งที่ ๑ — วิสาขบูชา พฤษภาคม ๒๕๕๑

หนังสือใหม่ (ฉบับตัดเติม): กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง

พิมพ์ครั้งที่ ๑ — วิสาขบูชา พฤษภาคม ๒๕๕๓

จำนวนพิมพ์: ๕,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๒ — มิถุนายน ๒๕๕๓

จำนวนพิมพ์: ๔๓,๐๐๐ เล่ม

ปก: พระชัยยศ พุทฺธิวโร

ดำเนินการผลิต: **บริษัท จ.เจริญอินเตอร์พริ้น (ประเทศไทย) จำกัด**

เลขที่ ๒๒/๒ ซ.กระทุ่มล้ม๙ ถ.พุทธมณฑลสาย๔ ต.กระทุ่มล้ม อ.สามพราน

จ.นครปฐม ๗๓๒๒๐ โทร. ๐๒-๘๘๙-๙๐๙๐ (๘ คู่สายอัตโนมัติ)

แฟกซ์. ๐๒-๘๘๙-๙๐๙๒-๙๓

บันทึกนำ

จดหมายข่าว *ข่าวสารญาณเวศก์* เงียบหายไปนานมาก บัดนี้ พระการุณย์ กุสลนนฺโท ซึ่งตกลงรับจัดทำฉบับใหม่ ได้แจ้งทางไกลไปจากวัดญาณเวศกวัน ปรารภว่า เวลานี้ บ้านเมืองบอบช้ำมาก จึงใคร่ขอข้อความเล็กๆ น้อยๆ จากผู้เขียนนี้ไปลงพิมพ์เป็นแง่คิดแก่ญาติโยมพุทธบริษัท โดยอาจจะเลือกคัดข้อความบางตอนจากหนังสือ *ฟื้นสุขภาวะยามสังคมวิกฤต* แต่พระการุณย์ไม่มีข้อมูลต้นฉบับของหนังสือนั้น ถ้าจะต้องพิมพ์คัดลอกใหม่ ก็ไม่สู้จะสะดวก

ผู้เขียนยกเอาข้อมูลต้นฉบับของหนังสือดังกล่าวขึ้นมาดูแล้ว ค้นได้เนื้อความที่ผู้ขอต้องการ พร้อมทั้งคงส่วนใกล้เคียงที่เข้ากันไว้ ตัดส่วนไม่เกี่ยวข้องออกไป และเขียนแทรกเสริมความบางอย่าง กลายเป็นหนังสือเล่มย่อขึ้นมาใหม่ จากหนังสือเดิมสิบ

หกหน้ายก ๘๗ หน้า เป็นหนังสือขนาดยี่สิบหน้ายก ๘๐ หน้า จึงส่งให้ผู้ประสงค์เจาะเลือกข้อความที่ต้องการเอง หรือถ้าจะพิมพ์ทั้งหมด ก็เป็นหนังสือเล่มเล็กมีชื่อที่ตั้งใหม่ว่า *กรรมของคนไทยทำกันไว้เอง (ถึงเวลามาแก้กรรมกันเสียที)* ทั้งนี้ จะเผยแพร่เป็นธรรมทานอย่างไร ก็สุดแต่เห็นสมควร

หวังว่าธรรมทานนี้ จะเป็นปัจจัยช่วยส่งเสริมให้ธรรมแพร่หลายไพศาล เป็นส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ประเทศชาติและพัฒนาสังคมไทย เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชนยืนนานสืบไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๒๔ พฤษภาคม ๒๕๕๓

สารบัญ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง

(ถึงเวลา มาแก้กรรมกันเสียที)

* ธรรมกถาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) โดยอาราธนาของคณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล ฉาย ณ โรงพยาบาลศิริราช ในงานประชุมวิชาการ ๑๒๐ ปี ศิริราช ๑๗-๒๑ มี.ค. ๒๕๕๑ (คณะกรรมการชุมนุมพุทธธรรมศิริราช นำโดย พ.ญ. ฐิตวี แก้วพรสวรรค์ แห่งภาควิชาจิตเวช พาทีมงานไปบันทึกวีดิทัศน์ที่วัดญาณเวศกวัน ๔ มี.ค. ๒๕๕๑ ต่อมาได้พิมพ์เป็นหนังสือเล่ม ตั้งชื่อว่า *ฟื้นสุขภาวะยามสังคมวิกฤต* หนังสือนี้เป็นฉบับย่อของเล่มนั้น

- ๑ -

เจอวิกฤตการเมือง คือเจอจุดพลิกฟื้นคนไทย

คนทั่วไป พอกายป่วย ใจก็ป่วย

ลองมองดูคนเจ็บคนไข้ที่ว่าสุขภาพร่างกายไม่ดี ถูกโรคเบียดเบียน เมื่อร่างกายเจ็บป่วย จิตใจก็มักจะไม่สบายไปด้วย พอจิตใจไม่สบาย ก็เกิดปัญหาข้างในหลายอย่าง เช่น ท้อแท้ หดหู่ เซื่องซึม เหงาหงอย เบื่อหน่าย เป็นต้น บางทีก็ถึงกับเครียด คับแค้นใจ หมดหวัง สิ้นหวัง ฯลฯ เหล่านี้ เราถือว่าเป็นสภาพจิตที่ไม่ดี เป็นความป่วยทางจิตใจ กลายเป็นว่า ไม่ได้ป่วยแต่กายอย่างเดียว ใจก็ป่วยไปด้วย เลยอ่อนแอปวกเปียกไปหมด นี่แค่คนเจ็บคนไข้เท่านั้น

ใช้ปัญญาพลิกฟื้นใจ ให้เป็นผู้กระทำ

เรามาพิจารณากันดู เอาแค่ที่คนไข้ก่อนว่า เมื่อคนไข้ถูกโรคภัยไข้เจ็บโจมตีทางร่างกายนั้น ก็บอบช้ำไปด้านหนึ่งแล้ว เรียกว่า ถูกกระทำทางด้านร่างกาย คือ ร่างกายถูกโรคมันทำเอา

แต่ปัญหายังเกิดซ้อนขึ้นมาอีกว่า ทั้งที่ความจริงนั้น โรคไม่ได้ไปทำอะไรกับใจของเขาเลย ใจของเขาก็อยู่เป็นปกติ แต่กลายเป็นว่า ด้านที่ถูกกระทำมากที่สุด กลายเป็นจิตใจ พอกายถูกกระทำแล้ว ใจก็พลอยถูกกระทำด้วย ทั้งๆ ที่ใจอยู่ดีๆ แต่กลายเป็นตัวถูกกระทำไปเสียนี่

ปัญหาสำคัญที่ตรงนี้ ก็คือ คนทำตัวให้เป็นผู้ถูกกระทำไปเสีย ใจพลอยไปถูกกระทำ เหมือนกับที่กายได้ถูกกระทำ แต่ที่จริงนั้น ใจไม่ได้ถูกโรคกระทำอะไรเลย แล้วใครทำล่ะ ก็ตัวนั่นแหละทำเสียเอง เพราะฉะนั้น ต้องจับจุดนี้ให้ได้ คือ ก็อย่าให้ใจถูกกระทำซิ นี่มันเรื่องอะไรล่ะ เราถูกกระทำ เราก็แย่

แม้แต่แค่เป็นฝ่ายตั้งรับก็ไม่เอา อย่าทำอย่างนั้น เราต้องเป็นผู้กระทำต่อมัน

จริงๆ นะ ใจเรายังเป็นอิสระอยู่นี่ เราเพลี่ยงพล้ำไปบ้าง ก็ด้านเดียวเท่านั้น อีกด้านหนึ่งยังเป็นของเราเต็มที่ ต้องวางท่าทีให้ถูก

ขณะนี้ร่างกายของเราถูกโรคกระทำแล้ว เราก็พลิกตัวขึ้น

มาเป็นผู้กระทำต่อโรค ทางกายก็หันไปทำต่อมัน คือทำการบำบัดรักษา และทางใจที่เป็นอิสระอยู่ ก็ช่วยให้กำลังเสริมเข้าไป แล้วยังมีปัญญาซึ่งสำคัญที่สุดอีกตัวหนึ่ง เอาปัญญานั้นมาใช้หาทางเป็นฝ่ายกระทำต่อปัญญาให้ได้ผลดีที่สุด

จุดสำคัญข้อแรก ก็คือ เรายอมตัวเป็นผู้ถูกกระทำ หรือทำตัวเราให้เป็นผู้ถูกกระทำเสียเอง จึงเสียท่า เสียกระบวนไปหมด

เพราะฉะนั้น ต้องคอยนึกไว้ คือ มีสติบอกตัวเองไว้ ไม่ว่าต่อเรื่องอะไร เราต้องเป็นผู้กระทำ อย่าปล่อยตัวลงไปให้ถูกกระทำ ถ้าเราผันตัวขึ้นมาเป็นผู้กระทำได้ จิตใจจะดีขึ้นมาเองเลย

พอเจอกับสถานการณ์ ดูท่าชักจะไม่ดี สิ่งแรกที่ต้องทำก็คือ ต้องได้สติตั้งหลัก และรู้ตัวขึ้นมาเลยว่า นี่... ทำไมเอาตัวของเราลงไปเป็นผู้ถูกกระทำเสียล่ะ อย่าทำตัวเองอย่างนั้น หยุด.. แล้วตั้งตัวขึ้นมาเป็นผู้กระทำซะ

พอเริ่มเป็นผู้กระทำ เราก็เข้มแข็ง มีกำลังขึ้นมาทันที

ถ้าเป็นผู้ถูกกระทำ เราก็ยอบแยบ อ่อนแอ ป้อแป้ ปวกเปียก แล้วก็มีแต่จะถอย จะแพ้ จะสูญเสีย และจะหมด จะสิ้น เราจึงต้องเป็นผู้กระทำต่อปัญหาให้ได้

พอเหลียวดูเห็นคนอื่นที่เขาทุกข์กว่า
ทุกข์ของเราก็เล็กลงมาทันใด

ขอแทรกนิดหนึ่ง เดี๋ยวจะลืมไป วิธีคิด วิธีมอง ก็เป็นเรื่องสำคัญ คนที่เป็นโรคภัยไข้เจ็บ บางทีก็ไปหมกมุ่นครุ่นคิดอยู่กับเรื่องตัวเองว่า เราแย่แล้ว นี่เราจะเป็นอย่างไรต่อไป เราจะไม่มีชีวิตที่ดี เราจะมีแต่ความทุกข์ เราจะเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ นี่ก็คือมัวไปหวาดกลัว มัวแต่ท้อแท้ มัวหมดหวัง มัวแต่เสียใจ ก็เลยมองเห็นแต่เรื่องทุกข์และเรื่องร้าย แล้วก็จมอยู่ในนั้น

แต่ความจริง ถ้ามองให้ดี เหลียวดูทางอื่นบ้าง มองให้กว้างออกไป ก็จะเห็นว่า ที่เราเป็นโรคนี้นั้น เรามีฐานะอย่างนี้ อยู่ในภาวะอย่างนี้ ยังขนาดนี้ แล้วคนอื่นอีกไม่น้อยเลยก็เป็นโรคอย่างเรานี้ หลายคนก็ยิ่งกว่านี้ แล้วคนที่เขายากจนแร้นแค้น ไม่มีเงินจะใช้จ่ายในยามจำเป็น ไม่มีญาติมิตรดูแล เขาเจ็บป่วยเจอเคราะห์

อย่างนี้ จะยิ่งแย่ขนาดไหน

พอมองดูให้ทั่วๆ ออกไป กลายเป็นว่า ความเจ็บป่วยของเรานี่เรื่องเล็กแล้ว คนอื่นที่เขาทุกข์ยิ่งกว่าเรามีเยอะแยะ

ทีนี้ ก็คิดสงสารคนอื่น กลายเป็นว่าโรคภัยมาเตือนเรา ให้เราคิดสงสารเห็นใจเพื่อนมนุษย์ ให้รู้จักมอง รู้จักเหลียวแลดูทุกข์ภัยของมนุษย์ทั้งหลาย นอกจากว่าเราจะได้ไม่ประมาทแล้ว ก็คิดหาทางว่าจะช่วยเหลือเขาอย่างไร

ต่อไป เมื่อไรหายโรค เราจะต้องไปช่วยคนอื่นเป็นการใหญ่

คิดอย่างนี้ก็เลยกลายเป็นบุญเป็นกุศล บางทีก็เลยหายโรคไปแทบไม่รู้ตัว

อย่างน้อย ถึงแม้ตัวเองจะมีโรคภัยมาก ยากจน ไม่มีทรัพย์ ไม่มีฐานะอะไร ก็ยังมองเห็นได้ว่า คนที่อยู่ในภาวะที่แย่กว่าเรายังมีอีก เพราะฉะนั้น อย่ามัวครุ่นคิดจับเจ่าจมอยู่กับเรื่องเศร้าของตัวเอง การปล่อยใจอย่างนั้น มีแต่จะทำให้ยิ่งทุกข์ ยิ่งเลวร้ายไปกันใหญ่

เมื่อใจไม่มัวทุกข์มัวเศร้า ก็เอาปัญญามาใช้แก้ปัญหา

บำบัดเยียวยาให้หายโรค และบำรุงรักษาร่างกายให้ดีที่สุดที่จะทำได้

ถึงสังคมจะเลวร้าย บ้านเมืองไทยยามนี้จะวิกฤต ก็ยังไม่ร้ายเท่าที่อื่นหลายประเทศ ยังไม่หมดสิ้นอย่างครั้งเผากรุงเก่า อยู่ที่เราคนไทยจะใช้ปัญญาค้นหาเหตุปัจจัยของปัญหา และรวมกำลังกันแก้ไขป้องกันไม่ให้มีอันเป็นไปอย่างในบทเรียนแห่งความวิบัติเช่นนั้น

- ๒ -

คนเข้มแข็งขึ้นมา บ้านเมืองก็ฟื้นตัวทันที

เบื่อการเมือง ผลสืบเนื่องจากบ้านเมืองที่เสื่อมสุขภาวะ

หลายปีมาแล้ว คนไทยบ่นกันนัก บอกว่าใจคอไม่สบาย ได้ยินญาติโยมบ่นกันว่าเบื่อการเมือง เบื่อเหลือเกิน แม้แต่ทีวีก็ไม่อยากดู เห็นข่าวที่ออกมา เบื่อมากๆ รีบปิดทันที วิทยุก็ไม่อยากฟัง พอคุยกับคนนั้นคนนี้ เขาก็เบื่อเหมือนกัน

เวลาผ่านไป สถานการณ์ยังไม่ดีขึ้น สภาพจิตของคนก็หดหู่หนักเข้า จนผู้คนชักจะมีคำพูดใหม่บอกว่า "เบื่อบ้านเมือง" จากเบื่อการเมือง จะกลายเป็นเบื่อบ้านเมือง

ทีนี้ ถ้าเบื่อบ้านเมือง ก็จะแย่หนัก เรียกว่าถึงขั้นหมดทางไป บรรยากาศทั่วไปและเสียงคนพูด เหมือนบอกว่า บ้านเมืองนี้ไม่น่าไว้วางใจแล้ว คนทั้งหลายใจคอไม่ดี เสียความมั่นใจ ขาดศรัทธา ราวกับว่าไม่รักประเทศชาติ ไม่เชื่อถือสังคมของตัว

บางท่านถึงกับพูดออกมาว่าไม่อยากอยู่แล้วประเทศไทย

ชักจะอยากย้ายประเทศ ย้ายประเทศไม่พอ จะเปลี่ยนสัญชาติเสียอีก ไม่อยากเป็นคนไทยเสียแล้ว คงจะเป็นการพูดแบบประชดเพราะไม่ชอบใจมาก แต่ไม่รู้จะทำอย่างไร

ทั้งหมดที่เป็นกันอย่างนี้ ถือว่าน่าเห็นใจ แต่จะตามใจไม่ได้ คือ เห็นใจ แต่ไม่อาจตามใจ เป็นเรื่องที่ต้องมองให้ถูก เป็นสภาพแวดล้อมที่เราต้องมีท่าทีที่ถูกต้อง ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหา

เรื่องของสังคมนี้ รวมถึงเรื่องการเมืองด้วย เป็นเรื่องของชีวิตของเรา ที่เราต้องเกี่ยวข้องอยู่ตลอดเวลา มันมีผลต่อชีวิตของทุกๆ คน รวมถึงพระด้วยก็ไม่พ้น

สังคมเป็นอย่างไร เช่น คนมีวินัยหรือวุ่นวายสับสน คนส่วนมากยากจนหรืออุดมสมบูรณ์ อยู่กันสงบดีหรือมีอาชญากรรมมาก การเมืองเป็นอย่างไร มีนโยบายด้านนั้นด้านนี้อย่างไร กระทั่งจะออกกฎหมายแบบไหน ก็มีผลกระทบมาถึงทุกคน ตรงบ้าง อ้อมบ้าง จึงอยู่ที่ว่า เราจะอยู่จะทำอย่างไร เริ่มต้นตั้งแต่ว่าจะวางท่าทีวางจิตใจอย่างไร จะมองอย่างไร

อย่างน้อยต้องมองเป็น ถ้ามองได้ถูกต้อง อาจจะพลิกสถานการณ์ไปเลยก็ได้

บอกแล้วว่า ปัญหาของสังคม เรื่องบ้านเมือง อะไรๆ เหล่านี้ เป็นสภาพแวดล้อมใหญ่ ที่ส่งผลกระทบต่อทุกคน แม้แต่จิตใจของเราก็อยู่ในสภาพแวดล้อมอันนี้ และถูกกระทบตลอดเวลา บางทีก็แทบทั้งวัน เข้ามาทางตา ทางหู หรือทางไหน ในที่สุดก็มาถึงและมารวมที่ใจ เพราะฉะนั้น มันมีผลแน่นอน ต้องตั้งท่าให้ถูก เตรียมหลักให้ดี ทำความเข้าใจให้แยบคาย คือ ต้องมองให้ถูกต้องนั่นเอง

สังคมไทยได้รับผลกรรม ที่สั่งสมมานาน

สังคมของเรามีปัญหามานานนักหนาเราพูดคำว่า "วิกฤต" กันมานานแล้ว อย่างวิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี ๒๕๔๐ ก็ ๑๑ ปีมาแล้ว และตอนนั้น ก็ได้พูดว่า ก่อนจะเจอวิกฤตเศรษฐกิจนั้น เมืองไทยมีภาวะวิกฤตทางสังคมมานานแล้ว แต่เราไม่รู้จักเอาประโยชน์จากสิ่งที่เตือนสติมาตั้งหลัก แล้วใช้ปัญญาพิจารณาหาทางแก้ไข เจอวิกฤตเข้า ก็ตื่นเต้นโวยวายกันวุ่น แต่แล้วก็อยู่กันในความประมาทต่อไป

เมื่ออยู่ในความประมาท ไม่ฟื้น ไม่ตื่น ไม่แก้ไขปรับปรุงตัว

ต่อมาก็ต้องเจอวิกฤตซ้ำซาก แล้วมันก็ยิ่งเลื่อนไหลลงไป ใกล้ปากเหวเข้าทุกทีๆ

ที่บอกเมื่อกี้ว่า เห็นใจ แต่ไม่อาจตามใจนั้น ก็คือจะปล่อยไว้หรือปล่อยไปไม่ได้ ขั้นต้นที่สุดคือ ต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้อง

ขอให้เข้าใจว่า สภาพสังคมที่เป็นปัญหากันอยู่ทั้งหมดนั้น ต้องบอกว่าเป็นผลกรรมของสังคมนี้เอง ซึ่งสะสมมานาน หรือพูดอีกอย่างหนึ่งว่า สังคมไทยได้รับผลสมกับกรรมของตนเองที่ได้ทำกันมา

ทำไมจึงว่าอย่างนั้น เราไม่รู้ตัว เราไม่ได้คิด เรามองไปแต่ที่คนอื่น ว่าเขาเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ยอมรับเสียเถิดว่า ที่จริงสังคมของเราได้เป็นปัญหามานานแล้ว และพวกเราคนไทยนี่แหละที่ได้ร่วมทำกรรมกันมาที่จะให้เป็นอย่างนี้ ตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน

เดี๋ยวนี้ ชอบพูดกันว่า ให้มีส่วนร่วม เช่น พูดถึงประชาธิปไตย ก็บอกว่าประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม นั่นก็ถูกต้อง แต่อย่ามองแค่นั้น ไม่ใช่แค่ว่าจะไปร่วมได้ร่วมเสีย จะไปเอาไปทำเรื่องนั้นเรื่องนี้กับเขา แต่ต้องมอง “ความมีส่วนร่วม” ด้านนี้ด้วย คือต้องมองตัวเราเองว่ามีส่วนร่วมในการที่ได้ทำให้สังคมไทยเป็น

อย่างนี้ และจะต้องร่วมรับผิดชอบ เช่น ในการแก้ไขปรับปรุงพัฒนาตนเองด้วย

ความมีส่วนร่วมด้านนี้สำคัญมาก มองเห็นยาก ลึกกว่า ต้องศึกษาให้ดี อย่ามองข้ามไป ถ้าตีตรงนี้ไม่แตก จะแก้ปัญหาสังคมไทยทะลุไปไม่ได้

แล้วเราทำกรรมอะไรมาล่ะ? คำว่า "กรรม" ที่จริงมันก็คือการทำเหตุปัจจัยนั่นเอง หมายความว่า เหตุปัจจัยในแง่ที่เป็นเรื่องของคน คือการกระทำของคน ที่เป็นเหตุปัจจัยจากตัวของเขา เราเรียกว่า กรรม ที่จริงคำว่า กรรม ก็คือเหตุปัจจัย

พูดอีกครั้งว่า "กรรม" คือเหตุปัจจัยในแง่ที่เป็นเรื่องของคน

กรรมนี้ไม่ใช่เรื่องยาก แต่มันยากที่เป็นเรื่องของคน หมายความว่า คนนี่แหละที่ยาก กรรมไม่ได้ยากอะไร ปัญหาอยู่ที่ว่า เราจะเข้าใจเรื่องกรรม ก็ต้องเข้าใจเรื่องคน

ทีนี้ คนนั่นแหละเป็นเรื่องยาก เพราะคนมีทั้งกายทั้งใจ และในจิตใจก็มีดีมีชั่ว มีคุณธรรม มีกิเลส มีเจตนา ทั้งที่บริสุทธิ์

และที่ซ่อนเร้น ทำกรรมกันทั้งทางกาย ทางพูด ทางคิด ทำออกมาในสังคมแล้วยังไปทำเงียบๆ อยู่ในใจของตัวเองอีก มีอะไรต่ออะไรซับซ้อนเหลือเกิน

เราจะเข้าใจกรรมได้ ก็ต้องเข้าใจคน เพราะกรรมเป็นเรื่องของคน เมื่อเข้าใจเรื่องคนแล้ว ก็จะเข้าใจเรื่องกรรมได้ง่ายเอง ไม่ต้องห่วง

เป็นอันว่า เรื่องคนเป็นเรื่องที่ยาก แล้วคนก็ทำกรรม โดยทำไปตามเจตจำนงของตน จะดีหรือร้ายก็แล้วแต่ให้กุศลหรือกิเลสมากำกับขับดันเจตนา และสุดแต่ปัญญาจะอำนวยประสิทธิภาพ

ทีนี้ คนไทยเราก็ได้ทำกรรมที่เป็นเหตุปัจจัยกันมาตลอดเวลายาวนาน จนกระทั่งสังคมนี้ผุกร่อนมากแล้ว บางอย่างเหลือแต่ซาก ถ้าเป็นคนที่เจ็บป่วย เมื่อป่วยหนัก ในที่สุดก็เป็นศพ ทีนี้สังคมเมื่อผุกร่อนมากๆ เข้า ก็กลายเป็นซาก เหมือนกับวัตถุทั้งหลาย เป็นซากอย่างไร เราก็มาดูกัน

นี่แหละ แม้แต่เรื่องของสังคมตัวเอง เราก็ไม่ค่อยรู้ ไม่ค่อยเข้าใจ เมื่อไม่รู้ไม่เข้าใจ ก็มองไม่เห็นปัญหา เมื่อไม่รู้ปัญหาก็แก้ปัญหาไม่ได้ เพราะไม่รู้ว่าจะไปแก้ที่ไหน

สังคมไทยแม้แต่วัฒนธรรมก็เสื่อม แทบจะเหลือแต่ซาก

เมื่อกี้ ที่บอกว่าสังคมไทยเสื่อมโทรมผุกร่อนมากจนจะกลายเป็นซากแล้วนั้น ก็ขอยกตัวอย่างเช่น เมื่อ ๒-๓ วันมานี้ ข่าววิทยุบอกว่า มีคนไปเถียงกันเรื่องการเมือง ในงานศพที่วัด กินเหล้า แล้วก็ยิงกันตาย เอาละ แค่นี้

คนเถียงกันในวงเหล้า ยิงกันตายในวัด ข้อความแค่นี้มันบอกอะไรหลายอย่าง

หนึ่ง ในงานศพ กินเหล้า มันก็ไม่เคารพศพแล้ว นี่วัฒนธรรมหายไปไหน

สอง กินเหล้าในวัด คนเมืองพุทธทำอะไรกันในวัด

สาม ฆ่ากันตาย ทั้งในงานศพ และในวัด

สี่ ฆ่ากันตายเพราะเรื่องการเมือง ที่เป็นเรื่องซึ่งจะต้องช่วยกันสร้างสรรค์

การเมืองเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าว่ากันตามหลักแท้ๆ ก็เป็นงานสร้างสรรค์ที่ยิ่งใหญ่ เพราะเป็นเรื่องของการมาช่วยกันจัดการบ้านเมืองให้สงบสง่างามเรียบร้อย มีจุดหมายเพื่อจะให้คนทั้งประเทศ

อยู่ดีมีสุข คือทำเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนทั้งชาติ และแม้กระทั่งทั้งโลก

การที่จะถกเถียงเรื่องการเมืองจึงต้องเป็นการเถียงกันด้วยปัญญา ควรพูดกันให้เป็นเรื่องเป็นราว มาตรวจตราว่าประเทศชาติเจริญงอกงามดีหรือไม่ จะแก้ปัญหาอย่างไร ฯลฯ เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องใช้ปัญญา แต่นี่ไปเถียงกันในวงเหล้า แล้วไปพูดกันในวงเหล้า จะไปได้อะไร คนเมาก็ได้แต่โมหะ แล้วก็โมโหกันไป

เรื่องนี้มันส่อถึงสภาพของสังคมไทยที่น่ากลัว อย่างที่ว่าเริ่มตั้งแต่ในด้านวัฒนธรรม ที่เป็นสภาพพื้นฐานของสังคม เรื่องของงานศพในวัด ทั้งงานศพ ทั้งกิจกรรมในวัด เป็นเรื่องของวัฒนธรรม แล้วสภาพที่เกิดขึ้น ก็คือ มีการตั้งวงเหล้า กินเหล้าแล้วทะเลาะกัน เถียงกัน ฆ่ากัน

นี่หรือคือบรรยากาศของวัด นี่หรือประเพณีงานศพ มันก็แสดงให้เห็นว่า วัฒนธรรมไทยนี้เหลือแต่รูปแบบ สิ่งที่เหลือแต่รูปแบบโดยไม่มีเนื้อหาสาระ ก็คือซากนั่นเอง เพราะฉะนั้นวัฒนธรรมไทยเวลานี้จึงแทบจะเหลือแต่ซากเท่านั้น

ต่อมา วิทยุอ่านพาดหัวข่าวหนังสือพิมพ์ว่า โจ๋ตลุมบอนกันในงานวัด นี่ก็แสดงถึงสภาพของเด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบันว่าจะเป็นอนาคตแบบไหนของประเทศชาติ แต่เมื่อเทียบกับข่าวข้างบน อันนี้เป็นเรื่องของเด็ก เรื่องที่เด็กทำอย่างนี้ ก็เบากว่า ก็ผู้ใหญ่ยังไปเถียงกัน ไปฆ่ากันตายในงานศพที่วัด แล้วจะไปเอาอะไรกับเด็ก เราจะไปว่าเด็กได้อย่างไร ผู้ใหญ่ยิ่งหนักกว่า ถึงกับฆ่ากันตาย

รวมแล้ว ก็เที่ยวกเดียวกัน คือโจ๋เหล่านี้ก็กำลังก้าวไปในแนวทางที่จะเป็นอย่างผู้ใหญ่เหล่านั้น

รวมความก็คือ นี่เป็นเรื่องของสภาพสังคมที่เป็นเพียงตัวอย่างให้มองเห็นว่า เวลานี้มันเป็นอย่างไร ถ้าสภาพสังคมเป็นอย่างที่ว่า มีวัฒนธรรมที่เหลือแต่ซากอย่างนี้ เราก็ต้องคิดแก้ไข

อาการป่วยเหล่านี้แพร่ระบาดไปทั่ว ไม่ใช่แค่ว่าคนป่วยทางสังคม คนป่วยทางอารมณ์ คนป่วยทางเศรษฐกิจแล้ว แต่กลายเป็นว่าเศรษฐกิจป่วย การเมืองป่วย และสังคมป่วยเสียเอง

เวลานี้การที่คนมีอาการเบื่อหน่ายขนาดหนักอย่างที่ปรารภกันในตอนต้นนั้น เป็นไปได้ว่าเราอาจจะอยู่ในภาวะที่ว่า

ทั้งเศรษฐกิจก็ป่วย สังคมก็ป่วย การเมืองก็ป่วย ป่วยกันไปหมด รวมทั้งการพระศาสนาก็ป่วยไปด้วย

เมื่อสถาบัน องค์กร กิจการงานของบ้านเมือง และสังคมส่วนใหญ่มันป่วยเสียเองแล้ว คนที่เป็นส่วนย่อยของสังคมนั้น ก็มีทางที่จะป่วยได้ง่าย เพราะฉะนั้น เราจะมาแก้ปัญหาในตัวของคนแต่ละคนเท่านั้นไม่พอ แต่จะต้องแก้ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจป่วย สังคมป่วย เป็นต้นนี้ด้วย

ทีนี้ ในการแก้ปัญหา ก็ต้องรู้จักมองย้อนกลับ คือว่า พอสังคมหรือหน่วยใหญ่มันป่วยแล้ว แต่ละคนที่เป็นหน่วยย่อยต้องพลิกตัวกลับขึ้นมาตั้งหลัก

สังคมที่ป่วยจะหายได้อย่างไร ก็ต้องอาศัยคนนี่แหละมารักษา ก็คนนี่แหละที่รวมกันขึ้นเป็นสังคม และเป็นกลไกในการนำและขับเคลื่อนสังคม ถ้าคนไปมัวป่วย ยอบแยบๆ ระย่อ ท้อแท้ หดหู่ เหี่ยวแห้ง หงอยเหงา ซึมเซา หม่นหมอง ขุ่นมัว คับแค้นใจอยู่ คนเป็นอย่างนี้เสียเอง แล้วสังคมมันจะฟื้นคืนดีได้อย่างไร

เมื่อบ้านเมืองสังคมเสื่อมทรุดลงไป คนในบ้านเมืองในสังคมนั้นต้องตั้งหลักให้ได้ เพื่อมาช่วยแก้ไข ตอนนี้กลายเป็นว่า

คนนั่นแหละ ต้องตั้งหลักขึ้นมาเพื่อไปรักษาบ้านเมืองที่มันป่วย

ทุกท่านจะต้องตั้งหลักขึ้นมาใหม่ อย่าไปคิดว่า บ้านเมืองป่วย แล้วเราก็ละเหี่ยใจ นั่นก็คือเราพลอยป่วยตามบ้านเมืองไปด้วย ก็จะยิ่งแย่กันไปใหญ่ ถ้าเป็นอย่างนั้น ประเทศชาติก็หมดทางและสิ้นหวัง ถึงเวลาต้องจับหลักให้ได้

ถ้าสังคมล้ม คนต้องลุกขึ้นมาแก้ไข

ตอนแรกเมื่อคนป่วยเป็นรายๆ สังคมต้องช่วยแก้ แต่ถ้าสังคมป่วยเอง คนต้องตั้งหลักให้ได้ แล้วมาแก้ไข หมายความว่าเราต้องมาชวนกัน ทุกท่านทุกคนมาช่วยกันบำบัดเยียวยารักษาสังคมนี้

พอเราตั้งตัวขึ้นมา ใจคิดว่าเราจะเป็นผู้เยียวยาแก้ไข เราก็จะเป็นผู้กระทำขึ้นมาทันที พอรู้สึกตัวว่าเป็นผู้กระทำ เราก็จะมีกำลังขึ้นมา พอเรามีกำลัง เราก็มีสุขภาวะตามมาด้วย ความเสียสุขภาวะที่เป็นอยู่จะเบาไปเลย ใจเราจะหายป่วย

เพราะฉะนั้น ตั้งใจให้ถูก ตั้งหลักขึ้นมาเลย ตอนนี้ถึงเวลาแล้ว ที่เราจะต้องเป็นผู้มาแก้ไข มารักษาสังคมนี้ ฟื้นฟูกู้สถาบัน

ต่างๆ รวมถึงพระศาสนาด้วย

ถ้าตั้งใจให้ถูกอย่างนี้แล้ว เราจะเข้มแข็งขึ้นมา พอคนมีความเข้มแข็งเป็นหลัก ก็จะเกิดสติ สมาธิ ตามมาโดยง่าย พอสติมา สมาธิมี ปัญญาจะเข้าประจำที่ ก็เริ่มงานแก้ปัญหามีชีวิตชีวาขึ้นมาทันที

ถ้าสติไม่มา สมาธิก็ไม่มี ปัญญาหาที่ลงไม่ได้ ก็ขาดที่ทำงาน จะทำงานอะไรก็แกว่งไปหมด ไม่ได้ผลดี แต่พอเราตั้งหลักได้ วางใจถูก กำลังใจก็เกิดมีและเข้มแข็งขึ้นมา สติก็มา สมาธิก็มี ปัญญาทำงานได้ ก็จะเริ่มเห็นทาง จึงต้องตั้งท่าทีของจิตใจให้ถูกก่อน

เวลานี้ปัญหาสำคัญของคนก็คือ เราป่วยกันหลายอย่าง ถ้าป่วยทางกาย ก็จำกัดความป่วยไว้แค่นั้น อย่าขยายมันออกไป

วิธีง่ายๆ ก็เรียกสติมาและทำใจให้ถูก บอกตัวเองว่า "ป่วยแต่กาย แต่ใจไม่ป่วย" เพราะถ้าป่วยใจ หรือป่วยทางอารมณ์แล้ว ก็จะมีผลทำให้ปัญญาง่อย ไม่มีกำลังทำงาน ปัญญาก็จะป่วยไปด้วย

ถ้าป่วยทางปัญญา นับว่าแย่ที่สุด

เวลานี้สังคมไทยมีอาการป่วยอย่างร้ายที่สุด คือ ป่วยทางปัญญา ขอให้พิจารณาดูเถิด เวลานี้ปัญหาสุขภาวะที่น่ากลัวที่สุด คือ ความป่วยทางปัญญา

ความป่วยสองอย่างนี้มันเนื่องกัน คือป่วยทางใจ กับป่วยทางปัญญา หรือป่วยทางอารมณ์กับป่วยทางปัญญา พออารมณ์เสีย จิตใจไม่ดี ปัญญาก็มืดมัว ถ้าปัญญาไม่มี ใจก็อึดอัดอับจนหาทางออกไม่ได้ ก็คิดเคว้งคว้างออกนอกลู่นอกทาง ทำใจไม่ถูก เลยซ้ำเติมตัวเอง เป็นวงจรร้าย ที่ทำให้ปัญหารุนแรงยิ่งขึ้น

ลองหันกลับไปมองดูเถิด ที่ว่า ดูทีวี ฟังข่าววิทยุ เห็นหน้าคน ได้ยินเสียงนายนั้นนายนี้ เห็นเหตุการณ์บ้านเมืองแล้ว เบื่อหน่าย หดหู่ ห่อเหี่ยว ละเหี่ยใจนั้น นี้คือความรู้สึกที่ซบเซาหรืออารมณ์ที่ฝ่อ ซึ่งไม่มีกำลัง มันปิดกั้นปัญญา

แล้วถ้าดูลึกลงไปก็จะเห็นว่าความรู้สึกหรืออารมณ์นั้น เกิดจากการมีท่าทีที่เอาตัวลงเป็นผู้ถูกกระทำ มองตัวเป็นผู้ถูกกระทำ ถูกคนนั้นคนนี้กระทำ ถูกเหตุการณ์ที่เป็นไปอย่างนั้นมันกระทำกระทบกระแทกเอา เมื่อรู้สึกตัวว่าถูกกระทำๆ อยู่ตลอดเวลา ก็

ต้องแย่แน่เป็นธรรมดา

แล้วจะทำอย่างไร ก็ต้องวางท่าทีใหม่ มองตัวเองใหม่ คือ ตั้งตัวขึ้นมาเป็นผู้กระทำ ก่อนนี้ ความรู้สึกเบื่อหน่าย ห่อเหี่ยว มันกลบ มันฝังเราให้จมอยู่กับมัน ก็เลยปิดกั้นปัญญา พอเราตั้งใจใหม่ บอกตัวเองว่า เราจะต้องหาทางช่วยเยียวยาแก้ปัญหาของสังคมนี้ เท่านี้แหละ กำลังก็เกิดมีขึ้น ก็เปิดรับปัญญาให้เข้ามาได้ทันที พอปัญญาทำงาน เราก็กลับเป็นผู้กระทำ

ไม่ต้องอะไรมาก แค่ตั้งตัวขึ้นมาเป็นผู้ดู เป็นผู้ติดตามเรื่อง มีท่าทีเป็นผู้ศึกษาเหตุการณ์ หรือศึกษาคนนั้นๆ แค่นี้ เราก็กลายเป็นผู้กระทำขึ้นมาแล้ว

พอยกตัวขึ้นมาเป็นผู้กระทำเท่านั้นแหละ ความรู้สึกเบื่อหน่าย ละห้อยละเหี่ย ก็จะหายไปทันที ถ้าไม่หมด ก็แทบจะหมดไปเลย ความเจ็บป่วยทางอารมณ์ก็หายไป สุขภาวะทางจิตใจก็กลับคืนมา และดีขึ้นๆ พร้อมกับความงอกงามของสุขภาวะทางปัญญา

เพราะฉะนั้น ตั้งท่าทีเสียให้ถูก วางใจอย่างที่บอกเมื่อกี้ว่า เราจะต้องตั้งตัวขึ้นมาเยียวยาสังคม สามัคคีกันนะ ช่วยกันนะ แค่นี้

แหละก็แก้ปัญหาความเจ็บป่วยทางอารมณ์ หรือความป่วยทางจิตใจไปได้ตั้งครึ่งตั้งค่อน ทำให้ด้านอารมณ์ความรู้สึกอยู่ตัวสงบได้

คนไทยมักเอาความรู้สึกเป็นใหญ่ อยู่กับความรู้สึกมาก เพราะฉะนั้น จะต้องแก้ไข เอาปัญญามาเป็นใหญ่ ใช้ปัญญาให้มาก ต้องพัฒนาให้เป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมทางปัญญาสูง

ต้องยอมรับตัวเองว่าสังคมไทยนี้อ่อนวัฒนธรรมทางปัญญา เริ่มตั้งแต่ขาดวัฒนธรรมแสวงปัญญาเป็นต้นไป จึงต้องเร่งสร้างวัฒนธรรมทางปัญญา รวมทั้งวัฒนธรรมแห่งการแสวงปัญญานั้นขึ้นมา

คนที่เอาความรู้สึกเป็นใหญ่นั้น เวลามองอะไร พิจารณาคิดวินิจฉัยตัดสินเรื่องอะไร ไม่ว่าเรื่องการเมือง หรือเรื่องไหนๆ ความรู้สึกหรืออารมณ์จะเข้ามาก่อน แล้วความรู้สึกนั้นก็มักจะครอบงำนำเขาไป เช่น จะมองจะชี้ว่า คนนี้ กลุ่มนี้ พรรคนี้ ดี หรือไม่ดี จิตก็มักจะแวบไปที่ความรู้สึกว่าชอบใจหรือไม่ชอบใจก่อน และติดอยู่แค่นั้น แล้วก็ตัดสินไปตามความรู้สึกที่ชอบหรือไม่ชอบจบแค่นั้น

ถ้าอยู่กันแบบนี้ ทั้งคนและสังคมก็ไม่ไปไหน ตัวคนก็ป่วยแล้วก็พาสังคมให้ป่วย ป่วยไปด้วยกันหมดทั้งสังคม

แสวงหาความรู้ เป็นอยู่ด้วยปัญญา

ตามหลักธรรมนั้น ในการรับรู้ทางตาหู ดูฟัง เป็นต้น ถ้าปล่อยให้ความรู้สึกยินดียินร้ายชอบหรือชังขึ้นมาครอบงำจิตชักนำความคิด ก็ถือว่าเป็นความผิดพลาดขั้นพื้นฐานเลยทีเดียว บุคคลนั้นจะไม่เข้าสู่กระบวนการของการศึกษา จะขาดการพัฒนา ปัญญาจะไม่เจริญงอกงาม

ความชอบใจ-ไม่ชอบใจ เป็นความรู้สึก เป็นภาวะทางจิตใจที่เรานิยมเรียกว่าทางอารมณ์ ที่จริงเป็นสีสันที่เราใส่ให้แก่อารมณ์ เมื่อเอาความรู้สึกมาเป็นตัวตัดสิน ก็กลายเป็นว่าไปอยู่กับสีสันในใจของตัวเอง คราวนี้ความรู้สึกก็นำไปหมดเลย

คนไหน พวกไหน ที่ตัวชอบ ไม่ว่าจะทำอะไร ก็ดี ก็ถูกต้องไปหมด แต่พอนายคนโน้น พวกโน้น ที่ตัวไม่ชอบ ไม่ว่าจะทำอะไร จะพูดอะไร ก็ไม่ดี ไม่ถูกไปหมด มันกลายเป็นอย่างนี้ไป ขอให้สำรวจดูเองว่าเป็นเช่นนี้หรือเปล่า

เรื่องนี้ ทางพระถือว่าสำคัญอย่างยิ่ง ท่านให้รู้จักแยกระหว่างความรู้ กับ ความรู้สึก และไม่ให้ติดอยู่กับความรู้สึก ไม่ให้รับรู้ไปตามที่รู้สึก แต่ให้รับรู้เพื่อให้รู้ตามที่มันเป็น ให้เดินหน้าก้าวไปกับความรู้ หาความรู้ให้ถ่องแท้ชัดเจน ให้เป็นปัญญา และให้คิดพิจารณาวินิจฉัยด้วยความรู้ ซึ่งเป็นตัวโยงกับความจริง

อย่างน้อยก็ให้ใช้วิธีการที่จะตัดอิทธิพลของความรู้สึกออกไป โดยเอาธรรมเอาหลักมาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาตัดสิน ซึ่งเป็นวิธีการทางปัญญาขั้นพื้นฐาน หมายความว่า ไม่เอาคนเป็นประมาณ ไม่เอาความรู้สึกเป็นเกณฑ์ ไม่เอาอารมณ์มาปรุงแต่งความคิด แต่ให้เป็นปฏิบัติการของปัญญา

ปัญญาเอาอะไรมาเป็นเกณฑ์ ปัญญาก็ถือธรรมเป็นเกณฑ์ หมายความว่า เอาธรรมเป็นประมาณ ตั้งหลักการเป็นเกณฑ์ แล้วที่ว่าเอาธรรมเป็นประมาณ ตั้งหลักการเป็นเกณฑ์นั้น ทำอย่างไร

เราจะวัดจะตัดสินอะไร ก็ตั้งธรรม คือจับเอาตัวหลักหรือหลักการขึ้นมาตั้งเป็นเกณฑ์ หลักว่าอย่างนี้ เช่น หลักความผิดความถูก ความดีความชั่ว หน้าที่ของนักการเมือง ความรับผิดชอบของรัฐ ฯลฯ มีว่าอย่างนี้ๆ แล้วก็ดูว่า นายหรือนางคนนี้ คน

กลุ่มนี้ เป็นอย่างไรตามเกณฑ์นี้ อ๋อ... ข้อนี้เสีย ข้อนี้ได้ รวมแล้วได้คะแนนเท่าไร ก็ว่ากันไปตามหลักตามเกณฑ์นั้น

ปัญญามานำ ก็ได้ธรรมเป็นเกณฑ์

เวลานี้ เรามักจะเอาคนเป็นประมาณ แทนที่จะเอาธรรมเป็นประมาณ ก็เลยอยู่กันด้วยความรู้สึก อย่างน้อยก็จะเป็นสังคมที่ไม่เอาหลักไม่เอาเกณฑ์ ก็จะต้องเจอปัญหาด้านนั้นด้านนี้กันเรื่อยไป

เพราะฉะนั้น รีบแก้ไขกันตั้งแต่จุดพื้นฐานนี้เลย ต่อไปนี้ตั้งธรรมขึ้นมาเป็นหลัก เอาหลักการเป็นเกณฑ์ แล้วก็วัดกันไป อย่างนี้จึงจะเป็นวิธีการที่ถูกต้อง

ทีนี้ เวลาเถียงกัน ก็ไม่ต้องเถียงเรื่องคนแล้ว ใครจะเป็นฝ่ายไหน อยู่พรรคใด ฉันไม่เข้าใครออกใครทั้งนั้น มาดูกันที่หลักการ เอาธรรมมาวัด ใครจะได้หรือจะเสียคะแนนเท่าไร ก็ว่ากันไปตามเกณฑ์

นี่คือแนววิธีปฏิบัติ ที่เป็นเรื่องทางปัญญา ซึ่งความรู้สึกหรืออารมณ์จะเข้ามาครอบงำได้ยาก

ถ้าไม่มาถึงขั้นธรรมขั้นปัญญา อย่างที่ว่านั้น ความรู้สึกหรืออารมณ์ก็จะเข้ามาครอบงำ แล้วก็จะทุ่มเถียงกัน เกิดเรื่องเกิดราวกันอย่างที่ว่า ยิงกันตายคาวงเหล้าในงานศพที่วัด เพราะเถียงกันเรื่องการเมือง เรื่องก็เศร้า สังคมก็เหลือแต่ซาก

การเมือง เรื่องของทุกคน

การเมืองเป็นเรื่องสำคัญ ตามหลักการที่เป็นเรื่องของการแก้ปัญหาช่วยสร้างสรรค์สังคมนี้ให้ดี ไม่ควรจะไปทำให้กลายเป็นเรื่องเลวร้ายเสียหาย

ถ้าภาพของคำว่า "การเมือง" ได้เสียหายตกต่ำไปเพราะการกระทำของคนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง ก็ต้องแก้ไขให้มันกลับคืนดี ให้เป็นไปตามหลักการ เพราะถึงอย่างไร เมื่อบ้านเมืองยังอยู่ การเมืองก็ยังต้องมี ก็ต้องทำให้มันดีให้ได้ ทำให้มันเป็นประโยชน์ตามความมุ่งหมายที่แท้จริง

พระก็ต้องเกี่ยวข้องกับการเมือง เกี่ยวอย่างไร พระไม่ยุ่งกับการเมือง แต่ต้องให้ธรรมแก่การเมือง พระให้ธรรมะ โยมก็เอาธรรมะไปเป็นเกณฑ์สำหรับวัดคนและงานการเมืองนั้น แต่พระไม่

ต้องเข้าไปยุ่งกับการวัดโดยไม่จำเป็น พระให้แต่หลักแต่เกณฑ์ที่จะเอาไปวัด โยมก็ไปวัดกันเอง อันนี้เป็นหลักการในการปฏิบัติต่อการเมือง

การเมืองเกี่ยวข้องกับทุกคน แต่ทุกคนเกี่ยวข้องกับการเมืองไม่เหมือนกัน แต่ละคนเกี่ยวข้องกับการเมืองด้วยวิธีที่ต่างๆ กัน มีบทบาท มีหน้าที่ต่อการเมืองคนละอย่าง

ถ้าบอกว่าการเมืองเกี่ยวข้องกับพระ นั่นแน่นอน พระเกี่ยวข้องกับการเมือง ก็แน่นอนเหมือนกัน แต่ต้องถามต่อไปอีกว่าเกี่ยวข้องอย่างไร ไม่ใช่เข้าไปยุ่ง เลยจะพูดถึงหลักกันนิดหน่อย

เวลานี้ญาติโยมก็อาจจะสงสัยว่า พระจะเกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างไร เอาหลักก่อน หลักการก็พูดอยู่บ่อยๆ แต่ไม่เห็นมีใครสนใจ คือ พระมีหลักสำคัญที่จะต้องปฏิบัติว่า มิให้กระทำ *คิหิสังสัคคะ* อันไม่สมควร (คิหิสังสัคคะ=การคลุกคลีกับคฤหัสถ์) คือไม่ให้คลุกคลีกับชาวบ้าน เพราะฉะนั้น พระจึงไม่เข้าเป็นฝักฝ่ายกับนักการเมืองฝ่ายไหนทั้งสิ้น เป็นกลางต่อทุกคนทุกฝ่าย

ที่ว่าเป็นกลางนั้น คือเป็นกลางอย่างแท้ เป็นกลางไม่ได้หมายถึงอยู่ระหว่างกลาง หรืออยู่ครึ่งทางระหว่างสองฝ่าย แต่

“กลาง” หมายถึงเสมอกันแก่ทุกคน ไม่เข้าใครออกใคร

พูดง่ายๆ ว่า เป็นกลาง ก็คือ ไม่ลำเอียง ไม่เอียงไปข้างไหน เอาความถูกต้องเป็นหลัก เรียกว่าถือธรรมเป็นประมาณ

เหมือนกาลเวลา เหมือนฟ้าดิน หรือเหมือนดินน้ำลมไฟ เวลาไม่รอใคร และมีให้แก่ทุกคนเท่ากันหมด แดด ใครถูกก็ร้อน น้ำ ใครถูกก็เปียก เสมอกันหมด ไม่เลือกรักผลักชัง

เป็นกลางที่แท้คืออยู่กับธรรม ธรรมเป็นของทุกคนเท่าเทียมกัน มันเลยเป็นของกลางถ้วนทั่ว อย่างที่ว่าไม่เข้าใครออกใครทั้งนั้น

พระก็เช่นเดียวกัน ไม่เข้าใครออกใคร ถือธรรมเป็นใหญ่ เอาธรรมเป็นเกณฑ์วินิจฉัย อยู่กับธรรม จะว่าเป็นตัวแทนของธรรม หรือเป็นสื่อของธรรมก็ได้ พระก็แสดงธรรมไป แล้วโยมก็เอาธรรมนั้นไปวัดกันเข้าไป ธรรมเป็นเรื่องที่ต้องตั้งเป็นเกณฑ์ไว้

เวลานี้เราก็ไม่ค่อยเอาใจใส่ ทั้งหลักการที่ “ถือธรรมเป็นใหญ่” ทั้งหลักการที่พระไม่ทำ “คิหิสังสัคคะ” คนไทยแทบจะไม่รู้เลย

ก่อนจะผ่านตรงนี้ไป ขอย้ำว่า การที่พระต้องเกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างที่ว่านั้น ไม่ใช่เป็นเพราะเหตุผลที่ว่าการเมืองมีผลกระทบต่อพระด้วย เหมือนกับที่กระทบต่อทุกคนในบ้านเมือง

เหตุผลของพระต่างจากคนอื่นๆ คือ พระต้องเกี่ยวข้องกับการเมือง เพราะการเมืองต้องมีธรรม การเมืองต้องชอบธรรม หรือว่าการเมืองต้องถูกต้องตามธรรม และการเมืองจะต้องมุ่งต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน เพราะฉะนั้น พระผู้อยู่กับธรรม เป็นผู้ให้ธรรม จึงต้องเกี่ยวข้องกับการเมือง ด้วยการให้ธรรมแก่การเมือง

ตามหลักการที่พระไม่เข้าไปคลุกคลีกับคฤหัสถ์ ซึ่งรวมถึงผู้ปกครองและนักการเมืองนี่แหละ ประเทศพุทธศาสนาอย่างไทยเรานี้ จึงมีประเพณีทางการเมืองการปกครอง ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนา หรือระหว่างอาณาจักรกับพุทธจักร เป็นแบบแผนสืบมา

นั่นคือประเพณีที่น่าจะเรียกว่า แยกภูมิกันอยู่-ร่วมแผนกันทำ หรือ แยกภูมิ-ประสานแผน ระหว่างพุทธจักรกับอาณาจักร

รับพระราชอำนาจมา ต้องรับราชธรรมมาด้วย

ทีนี้ ก็กลับมาสู่เรื่องที่ว่า พระมีหน้าที่ให้ธรรมแก่การเมือง ธรรมด้านนี้ พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้มากมาย อย่างธรรมสำหรับพระราชา ก็มีทศพิธราชธรรม แล้วก็มี จักรวรรดิวัตร และราชสังคหวัตถุ เป็นต้น

เวลาในหลวงจะเสด็จขึ้นครองราชย์ทุกแผ่นดิน ก็มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในพระราชพิธีนั้น มีการอ่านเนื้อความที่เป็นคำสอนทางพระศาสนา พราหมณ์เป็นผู้อ่าน แต่สิ่งที่อ่าน เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

หลักธรรมที่อ่านประกาศในพระราชพิธีนั้นเป็นประจำ ก็คือ

๑. ราชธรรม ๑๐ (ทศพิธราชธรรม)

๒. จักรวรรดิวัตร ๑๒

๓. ราชสังคหวัตถุ ๔

๔. ขัตติยพละ ๕

หลักเหล่านี้ เป็นธรรมของนักปกครอง เริ่มที่ผู้ปกครองแผ่นดิน สมัยก่อนก็พระราชา เวลานี้ก็รัฐบาล

เคยพูดว่า เวลานี้เราเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว จากราชาธิปไตยเป็นประชาธิปไตย อำนาจก็เปลี่ยนจากพระมหากษัตริย์มาอยู่ที่ประชาชน แต่ประชาชนมีตัวแทนใช้อำนาจ มีสภาผู้แทน แล้วมีรัฐบาลเป็นผู้บริหาร ก็คือได้รับพระราชอำนาจมา

แต่พระราชา นอกจากมีอำนาจแล้ว ต้องทรงมีธรรมด้วย

ในเมืองไทยเรานี้ รัฐบาลรับเอาพระราชอำนาจมาแล้ว แต่มีคำถามว่า รับเอาราชธรรมมาด้วยหรือเปล่า

ตรงนี้คือจุดสำคัญ เมื่อรับพระราชอำนาจมา ต้องรับราชธรรมมาด้วย ถ้าไม่รับราชธรรมมา สุขภาวะทางการเมืองต้องเกิดปัญหาแน่

เวลานี้ ญาติโยมบ่นกันมาก ท่านใดเป็นนักการเมือง ก็ต้องช่วยแก้ปัญหา ด้วยการหันไปสมาทานราชธรรม

เวลานี้เราใช้พระราชอำนาจกันเต็มที่ แต่ราชธรรมไม่เคยพูดถึง ย้ำว่า ราชธรรมไม่ใช่มีไว้สำหรับพระราชามหากษัตริย์พระองค์เดียว แต่ใครมาเป็นผู้ปกครองบ้านเมือง ก็ต้องปฏิบัติราชธรรมทั้งนั้น

ราชธรรมทั้ง ๔ หมวดที่ว่ามาแล้ว นักการเมืองไทยทุกคนควรต้องรู้ ถ้าคล่องได้ก็จะดี แล้วก็ปฏิบัติตามด้วย

เริ่มตั้งแต่ข้อที่หนึ่ง ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ เอาหลักการ เอาธรรม เป็นหลักใหญ่ เป็นเกณฑ์ตัดสินทั่วไป อย่างน้อย rule of law ไม่ใช่เอาความชอบใจของตัว ไม่ใช่เอาผลประโยชน์ของตัว หรืออะไรๆ ก็อัตตาธิปไตยทั้งนั้น อันนี้ก็เรื่องหนึ่ง

"ให้ธรรม" คือหน้าที่ของพระต่อบ้านเมือง

กลับมาพิจารณาเรื่องบทบาทต่อไป เป็นอันว่า พระมีบทบาทเกี่ยวข้องกับการเมือง คือให้ธรรมแก่การเมือง ซึ่งแน่นอนว่าคนที่รับหน้าก่อนใครหนีไม่ได้ ก็คือ นักการเมือง และเมื่อให้ธรรม พระก็ต้องเป็นกลางอย่างธรรมนั่นแหละ เรียกว่าต้องเป็นหลักให้แก่สังคม

เมื่อใช้ธรรมเป็นเกณฑ์แล้ว ก็จะมีทางตัดสินโดยไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของอารมณ์ความรู้สึก ความป่วยทางอารมณ์ ป่วยทางจิตใจ และป่วยทางปัญญาก็จะหายไป

การเอาธรรมเป็นเกณฑ์อย่างนี้มันใช้ได้หมด และสามารถแยกได้เป็นระดับๆ ด้วย อย่างที่ว่า แม้แต่โจรก็ยังต้องมีธรรม หรือมีจรรยาบรรณ เมื่อกี้พูดถึงชาวบ้านว่า เรามีธรรมสำหรับวัดชาวบ้านว่าได้กี่คะแนน โจรก็มีเหมือนกัน ไปดูสิ ในพระไตรปิฎกก็บอกไว้

ในเมืองไทยนี้เอง ได้ยินว่า โจรสมัยโบราณนั้น ชาวบ้านเขารู้กันว่า พวกโจรหัวหน้าใหญ่ถือธรรมเคร่งมากในเรื่องเหล่านี้ในทำนองที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ แต่เวลานี้มันขาดหลักไปหมด แม้แต่โจรก็ไม่มีธรรมของโจรที่ดี ปล้นฆ่ากันเลอะเทอะ ไม่มีหลักการเลย สังคมจึงง่อนแง่นเต็มที แล้วบ้านเมืองจะอยู่อย่างไร อย่างที่ว่าแม้แต่งานวัดก็กินเหล้ากัน ไปงานศพก็กินเหล้า ไม่เคารพคนตาย แม้แต่จริยธรรมขั้นสัมพัทธ์ก็ไม่เหลือ แล้วสังคมจะไม่ใกล้ปากเหวได้อย่างไร

เพราะฉะนั้น จะต้องมาชำระสะสางสังคมนี้ ยกเครื่องกันใหม่ เอาธรรมะกลับมา ธรรมะก็อยู่ได้ที่คน คือทุกคนต้องตั้งหลักขึ้นมา ว่า เวลานี้สังคมมันป่วย การเมืองมันป่วย ศาสนาก็ป่วย อะไรต่ออะไรป่วยไปหมด เรานี่แหละต้องตั้งหลักขึ้นมาช่วยกัน มา

ตั้งเจตนาที่ดี มีจิตใจที่ดี เอาปัญญามาช่วยกันคิดแก้ไขหาทาง ถือธรรมเป็นประมาณ ใช้ธรรมเป็นหลักการ เป็นเกณฑ์ พอตั้งตัวเริ่มต้นอย่างนี้เราก็เดินหน้าได้

นี่เป็นวิธีการอย่างหนึ่ง ที่คิดว่าจะช่วยแก้ปัญหาของประเทศชาติสังคมนี้ได้ ได้ยินว่าญาติโยมอยากให้มีเวลาสำหรับตอบปัญหาบ้าง เอาเป็นว่าบรรยายพอเท่านี้ก่อน ต่อไปนี้ขอให้โยมถามปัญหา

- ๓ -

ปฏิกรรม ทำทุกอย่างให้ฟื้น

อย่ามัวแต่รอรับผลกรรม จงลุกขึ้นมาทำปฏิกรรมเร็วไว

ผู้ฟัง: *ตอนแรกอยากถามท่านเรื่องการเมืองที่มันรุ่มร้อนในขณะนี้ แต่ท่านก็ได้ตอบมาหมดแล้ว*

ท่านเจ้าคุณฯ: อย่างนั้นหรือ การเมืองร้อน ใจเราอย่าร้อน ใจเราสบาย ถ้ามองเป็นแล้ว ไม่เร่าร้อนไปด้วย มองเป็นสนุกบ้างก็ได้ แต่อย่าเอาแค่สนุกนะ

คนที่ทำเรื่องร้อนให้สนุกได้ เป็นคนมีความสามารถมาก แต่คนที่เอาแต่สนุก ก็ใช้ไม่ได้ เอาแค่เป็นการพัฒนาความสามารถให้ทำเรื่องที่น่ากลัวให้กลายเป็นเรื่องสนุก แล้วเราก็จะได้พูดกันได้สบายๆ ไม่เครียดให้สมองตื้อตัน แต่ถ้ามัวเอาแต่สนุก ก็เรียกว่าตกอยู่ในความประมาท บ้านเมืองก็คงจะต้องพินาศล่มจมแน่

ผู้ฟัง: *อาจารย์บางท่านบอกว่าเวลานี้ไม่มีความรู้สึกอะไรเลย จิตว่าง*

ท่านเจ้าคุณฯ: ระวัง จะเป็นการพูดแบบแค่ประชดสังคม ต้องตั้งท่าทีใหม่ สังคมป่วย การเมืองป่วย ศาสนาป่วย เราก็ต้องตั้งหลักขึ้นมา เอาคนกลับขึ้นไปเป็นผู้เยียวยาสังคม

แต่ที่อาตมาอยากจะย้ำแล้วลืมพูดไป คือ เมื่อสังคมนี้รับผลกรรมของตนเองแล้ว จะแก้ไขอย่างไร

ตอบง่ายๆ ก็บอกว่า ก็แก้กรรมซิ การแก้กรรมนี้ ไม่ใช่เป็นการพูดล้อเล่น แต่เป็นหลักธรรมสำคัญอย่างหนึ่งเลยทีเดียว มีศัพท์เรียกด้วยว่า ปฏิกรรม

เวลานี้ เราเอาคำว่า "แก้กรรม" มาใช้กันเหมือนเป็นเรื่องไสยศาสตร์ จะเรียกว่าน่าสังเวช หรืออะไรก็แล้วแต่ อาจถึงขั้นที่ควรเรียกว่า น่าอเนจอนาถ ก็ได้

การแก้กรรมตามหลักที่แท้ คือ ปฏิกรรม นั้น เป็นเรื่องสำคัญ เวลานี้ เราเอาคำว่า "ปฏิกรรม" ในรูปต่างๆ มาใช้เป็นศัพท์บัญญัติสมัยใหม่ในหลายความหมาย เช่น ค่าปฏิกรรมสงคราม เครื่องปฏิกรณ์ปรมาณู พวกนั้นมีปฏิกิริยา ฯลฯ (ปฏิกรณ์, ปฏิกรรม, ปฏิกิริยา ตลอดจนปฏิการ เป็นคำเดียวกัน แต่ต่างรูปทางไวยากรณ์)

แต่ในภาษาพระ "ปฏิกรรม" เป็นศัพท์หลักสำคัญอยู่ในเรื่องกรรม ซึ่งชาวพุทธไทยแทบจะไม่พูดถึงเลย

ในความหมายแบบพื้นๆ ถ้าอะไรเสียหาย มันเสื่อมโทรมไป หรือเราทำอะไรไปผิดพลาด ก็ให้ปฏิกรรม

ฟังดูก็ง่ายๆ ปฏิกรรม ก็คือการแก้ไข แต่พอเอาจริง ก็เป็นเรื่องใหญ่ ถึงขั้นต้องตั้งเป็นกระบวนการแก้ไขเลย เวลานี้สังคมของเรา ก็ถึงเวลาที่จะต้องปฏิกรรม เข้าขั้นนี้แล้ว

หลักปฏิกรรม พูดง่ายๆ คือ หลักการแก้ไข การทำให้กลับคืนดี การละเลิกกรรมที่ชั่วเลวผิดพลาดเสียหาย เปลี่ยนหรือหันไปทำกรรมที่ดีแทน หรือเรื่องที่ทำไปขาดตกบกพร่อง ก็ปรับแก้ใหม่ให้เต็มให้สมบูรณ์ ตลอดจนการกลับตัว

การจัดการแก้ไขความผิดพลาดอะไรต่างๆ เพื่อพลิกกลับให้เป็นไปในทางที่ดี เป็นปฏิกรรมทั้งนั้น รวมทั้งการเยียวยาแก้ไขบำบัดโรค ก็เป็นปฏิกรรมอย่างหนึ่งด้วย

ปฏิกรรมเป็นหลักที่ดีมีอยู่ แต่เรากลับไม่รู้ แล้วก็ไม่ใช้ มันก็เป็นส่วนหนึ่งของหลักกรรมนั่นเอง เพราะฉะนั้น มันจึงรวมอยู่ใน

เรื่องใหญ่ที่คนไทยเป็นปัญหากันนักหนา คือหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนาเรื่องกรรม ที่คนไทยซึ่งบอกว่าตัวเป็นชาวพุทธ ไม่รู้ไม่เข้าใจ แถมถือเพี้ยนทำผิดพลาดออกนอกทางกันไปไกล จนแม้แต่เอากรรมไปทำเป็นไสยศาสตร์ ที่ตรงกันข้ามกับพุทธศาสนา

ปฏิกรรมด่วนของสังคมไทย คือแก้ไขพัฒนาคุณภาพของคน

ในเมื่อบอกว่าคนไทย หรือสังคมไทย กำลังรับผลที่สมกับกรรมของตน กรรมของตนคือกรรมของสังคมนี้ ที่ทำกันมาเป็นเวลายาวนาน คือกรรมอะไร แล้วเมื่อแก้ไข จะทำอย่างไร

คำตอบมีว่า ผลกรรมใหญ่ของสังคมไทย เป็นปัญหาเรื่องคน และปัญหานั้นลึกเลยทีเดียว คือ ปัญหาคุณภาพคน

ถ้าใช้ภาษาตามหลักกรรม ก็บอกว่า คนไทยอ่อนในกุศล คือกุศลมีกำลังน้อย อยากได้กุศลง่ายๆ โดยใช้วิธีลัด แต่พอจะให้ทำกุศลจริงๆ ก็ไม่สู้ พัฒนาก้าวหน้ามุ่งแน่วไปในกุศลจริงๆ จังๆ ไม่ได้ เฉพาะอย่างยิ่งกุศลขั้นปัญญา

เพราะฉะนั้น การแก้ปัญหาเรื่องคุณภาพของคน จึงเป็นเรื่องใหญ่ที่สุดของสังคมไทย

การพัฒนาคุณภาพคนนั้น จะต้องทำกันให้จริงจัง

ปัญหาคุณภาพคนไทยเป็นอย่างไร จับจุดที่เรื่องเด่น บอกได้ว่า สังคมไทยเวลานี้อ่อนแอมาก อ่อนแออย่างยิ่ง ร่างกายพอมีกำลัง แต่อ่อนแอทางจิตใจ

สภาพอ่อนแอที่ร้ายที่สุด คือ อ่อนแอทางปัญญา ถ้าอ่อนแอทางปัญญาแล้ว แย่ที่สุด สังคมจะเอาดีไม่ได้ ต้องทำให้มีความเข้มแข็งทางปัญญา สร้างความเข้มแข็งทางปัญญาขึ้นมา จึงจะไปได้ แล้วความเข้มแข็งทางจิตใจ ความเข้มแข็งทางสังคม และความเข้มแข็งอะไรต่ออะไรจะตามมาหมดเลย

ทีนี้ สังคมไทยของเรานี้มีอาการที่แสดงสภาพอ่อนแออย่างไร

หนึ่ง ชอบรุนแรง ทำเรื่องรุนแรงมากๆ บ่อยๆ ความรุนแรงนั้นแสดงถึงความอ่อนแอ เพราะความรุนแรงเกิดจากความอ่อนแอ

ที่ว่าความรุนแรงเกิดจากความอ่อนแอนั้น จะเห็นว่า คนอ่อนแอไม่มีความเข้มแข็งที่จะควบคุมรักษาภาวะจิตใจของตน ก็เลยวู่วาม เอาแต่อารมณ์ หรือปัญญาอ่อนแอ คิดหาทางออกทางไปอย่างอื่นไม่ได้ ทำความสำเร็จด้วยวิธีการที่ดีงามไม่ได้ ก็เลยต้องเอาความรุนแรงเข้าว่า นี่ก็เพราะความอ่อนแอ

สอง เห็นแก่เสพ หมกมุ่นมัวเมา มั่วสุรายาเสพติด ปล่อยตัวไปตามกระแสบริโภคนิยม ตั้งตัวอยู่ไม่ได้ที่จะไม่เลื่อนไหลล่องลอยไปตามกระแสนั้น จิตใจอ่อนแอ ไม่มีเรี่ยวแรงพอที่จะเหนี่ยวรั้งตัวเองไว้ ขาดกำลังความรู้เข้าใจ คือปัญญาที่จะรู้เท่าทันและที่จะเห็นทางไปที่ดีกว่า ขาดความเข้มแข็งที่จะทวนกระแสร้ายไม่ให้ท่วมท้นพัดพาตัวไป หรือที่จะยืนหยัดไม่ยอมตามเหยื่อล่อแห่งผลประโยชน์ ฯลฯ

สาม ไม่มีความเข้มแข็งอดทนที่จะรอผลจากการกระทำด้วยเรี่ยวแรงความเพียรพยายามของตนเอง จริงอยู่ มนุษย์ปุถุชนคนทั่วไป ต้องอยู่ด้วยความหวัง การที่มีความหวังก็ดีแล้ว แต่ต้องหวังโดยรอผลจากการกระทำของตน ไม่ใช่หวังลอยๆ หวังแบบพึ่งพา

ถ้าเอาแต่รอผลจากการดลบันดาล ไม่ว่าจะของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของฤทธิ์ ของเทวดา หรือว่าของคน ได้แค่หวังผลที่รอให้คนอื่นบันดาล ไม่มีเรี่ยวแรง ไม่มีความมุ่งมั่น และไม่มีความคิดที่จะทำให้จริงจังจนกว่าจะสำเร็จ ก็คืออ่อนแอ

สังคมไทยเวลานี้เป็นสังคมรอผลดลบันดาลอย่างหนัก ไม่ว่าจะรอเทวดาบันดาล หรือรอมนุษย์บันดาลก็แล้วแต่ ก็คือจมอยู่ในความอ่อนแอและความประมาท เป็นเรื่องที่ใช้ไม่ได้

ถ้าจะให้สังคมของเราเข้มแข็ง ก็ต้องให้คนมีความเข้มแข็งที่จะรอผลจากการกระทำของตน ก็คือต้องเป็นคนที่หวังผลจากการกระทำ ถ้าคนไทย "หวังผลจากการกระทำ" ไม่ว่าจากการทำงาน จากการทำการศึกษาค้นคว้า จากการทำเหตุปัจจัยของความเจริญก้าวหน้านั้นๆ ก็ตาม ถ้าอย่างนี้แล้ว รับรองว่าสังคมไทยเดินหน้าแน่

สังคมรอผลดลบันดาล ก็คือคนไข้
ที่นอนรอการรักษาพยาบาล

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำ พระพุทธเจ้าตรัสไว้เลยว่า "เราเป็นกรรมวาท เราเป็นกิริยวาท เราเป็นวิริยวาท" คือ เราเป็นผู้ถือหลักการกระทำ เราถือหลักความเพียร

ถ้าจะเอาคำชุดนี้ เป็นชื่อของพระพุทธศาสนาก็ได้ บอกว่าพระพุทธศาสนาเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าเป็น กรรมวาท และวิริยวาท เป็นศาสนาแห่งการกระทำ เป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายาม

ถ้าใครมัวไปหวังผลจากการดลบันดาล ของเทวดาหรือไม่ว่าของอะไร ก็แสดงว่า หมดแรง และหล่นจากพระพุทธศาสนาแล้ว

เวลานี้สังคมไทยเป็นอย่างไร เห็นชัดๆ วุ่นอยู่กับเรื่องอ้อนวอนนอนคอย และรอผลดลบันดาล เลยปล่อยเวลาไปเปล่าๆ นานเข้าก็กลายเป็นนิสัยที่ว่า ไม่คิดไม่อยากจะทำอะไร กลายเป็นคนอ่อนเปลี้ย ไม่มีกำลัง เมื่อคนอ่อนแออย่างนี้ ชุมชนก็อ่อนแอ แล้วสังคมก็เป็นง่อย มันจะไปไหวอย่างไร

ถ้าปล่อยให้คนอยู่ในสภาพอย่างนี้ อ่อนแออย่างนี้ ก็ไม่สามารถทำการสร้างสรรค์อะไรเป็นชิ้นเป็นอัน ก็แก้ปัญหาสังคมไม่ได้

คนที่รอการบันดาลจากภายนอกอย่างนี้ ก็คือคนเจ็บป่วยชนิดหนึ่ง ก็เหมือนคนเจ็บไข้ ที่ทำอะไรไม่ได้ ได้แต่รอการรักษา แล้วก็พาให้ชุมชนป่วย ป่วยกันไปหมด ป่วยด้วยความอ่อนเปลี้ย

อาการอ่อนเพลีย เปลี้ย ไม่มีแรง เป็นความป่วยอย่างหนึ่งใช่ไหม

พอชาวบ้านป่วย ชุมชนป่วย ต่อไปจังหวัดก็ป่วย ต่อจากนั้นประเทศไทยก็ป่วย จึงต้องพัฒนาคนให้มีกำลังแข็งแรงขึ้นมา

คนที่แข็งแรงนั้น ดูได้จากการที่ว่า เขาเป็นคนทำจริงจัง มีความเพียร พยายาม ขยัน อดทน รอผลจากการกระทำของตนได้

บริหารบ้านเมืองให้มั่นคงปลอดภัย

ให้คนมีโอกาสทำดีพัฒนาชีวิตเต็มที่

เรื่องนี้ ไม่ต้องเกรงใจ เวลานี้ มัวแต่เอาใจชาวบ้านกัน จะให้เขารัก จะหาพวก หาคะแนน หรืออะไรก็แล้วแต่

ถ้าจะเอาใจด้วยเจตนาดีจริง ต้องให้เขามีหวังจากการกระทำ ไปสนับสนุนให้เขาทำ คุณขาดทุนขาดรอน ขาดอุปกรณ์อะไร จะช่วย แต่คุณต้องทำ อันนี้สำคัญที่สุด แล้วเขาจะเข้มแข็งขึ้นมาได้

อย่างการสวดมนต์สวดพร หรือพระเจริญพระพุทธมนต์ที่เรียกว่าพระ "ปริตร" ก็คือการสร้างอำนาจในการคุ้มครองป้องกันให้มีความมั่นคงปลอดภัย ปลอดโปร่งโล่งใจ มีใจสบาย เกิดกำลังใจขึ้นมา แล้วก็ใช้โอกาสได้เต็มที่ หน้าที่ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีแค่นี้

คุณมีงานมีหน้าที่มีความดีที่จะทำอยู่แล้ว อันนั้นฉันไม่ไปบันดาลให้ เป็นเรื่องของผลที่จะเกิดจากการทำเหตุปัจจัยด้วยตัวของคุณเอง แต่เมื่อคุณปลอดภัย มั่นใจ ก็จะได้ใช้โอกาสนั้นไป

ทำงานทำการเป็นต้นของคุณไปได้อย่างเต็มที่ ไม่ต้องหวาดหวั่นพรั่นกลัวอะไร นี่คือความศักดิ์สิทธิ์ที่กลับมาหนุนการกระทำ คือมาหนุนกรรม ตรงข้ามกันเลยกับลัทธิรอผลดลบันดาล ที่จะบันดาลให้โดยไม่ต้องทำ

อันนี้ก็ตรงกันเลยกับเรื่องราวกิจการของมนุษย์ เป็นหลักของการบริหารประเทศชาติบ้านเมืองเลยทีเดียว คือ ผู้ใหญ่ ผู้บริหาร ผู้ปกครอง ไม่ว่าระดับไหน จนถึงทั้งรัฐ มีหน้าที่สำคัญก็คือดูแลคุ้มครองให้ชาวบ้านหรือราษฎรมีความมั่นคงปลอดภัย แก้ไขอุปสรรค จัดสรรปัจจัยเกื้อหนุน เปิดช่องทาง สร้างโอกาส ประสานกลไกในระบบ อำนวยเครื่องให้ความสะดวก และเสริมบรรยากาศที่เอื้อ เพื่อให้ประชาชนสามารถเล่าเรียนศึกษา พัฒนาชีวิต ทำงานทำการ หรือทำการสร้างสรรค์ต่างๆ ได้อย่างเต็มที่ แล้วก็แนะนำให้ความรู้ ชี้ช่องทาง หนุน ส่งเสริมเข้าไป ไม่ใช่ไปดลบันดาลผลให้เขา

วิกฤตเป็นโอกาสไม่พอ

ต้องเอาโอกาสมาใช้ทำแบบฝึกหัด

ทีนี้ ที่ว่าสังคมไทยเวลานี้ทรุดโทรมมากจนวิกฤตนั้น เราอย่าหยุดแค่เอาวิกฤตเป็นโอกาส

เอาวิกฤตเป็นโอกาสไม่พอหรอก มันไม่ชัดว่าจะเอาโอกาสนั้นทำอะไร เวลานี้ต้องชัด ต้องเจาะลงไป โอกาสที่จะต้องใช้ คือเป็นโอกาสสำหรับสังคมไทยที่จะทำแบบฝึกหัด

สังคมที่จะเจริญ คนที่จะเจริญ ตั้งแต่เด็กที่จะเจริญ จะมีปัญญา จะสำเร็จการศึกษา ต้องทำแบบฝึกหัดมากๆ สังคมไทยเราต้องทำแบบฝึกหัดเยอะๆ

เวลานี้ สังคมมีแบบฝึกหัดให้ทำมากมาย เราจะเข้มแข็งและเราจะเจริญ จะพัฒนาไปได้ ก็ด้วยการหมั่นทำแบบฝึกหัดนี้แหละ ตอนนี้เรามาถึงขั้นตอนที่จะต้องทำแบบฝึกหัดแล้ว ต้องลุกขึ้นมาทำแบบฝึกหัดกัน อย่ามัวบ่นอยู่

แม้แต่คนที่เรียกกันว่าผู้ปฏิบัติธรรม ก็อย่าแค่มาปฏิบัติพอให้ใจสบายหายทุกข์ กลายเป็นนักหลบหลีกปัญหาไปเสีย อย่างนี้

ไม่ได้

เมื่อปฏิบัติธรรมแล้ว จิตใจต้องเข้มแข็งมากขึ้น ปัญญาต้องสว่างมากขึ้น ต้องตั้งท่าทีของจิตใจต่อชีวิตต่อโลกได้ถูกต้อง มีเมตตาการุณย์มากขึ้น เป็นอิสระมากขึ้น กลับไปอยู่กับชีวิตในบ้านในที่ทำงานอย่างกระปรี้กระเปร่า เข้มแข็ง มีปัญญาสดใส พร้อมยิ่งขึ้นที่จะก้าวไปได้เต็มที่ จะทำอะไรก็ทำได้ผลดียิ่งขึ้น ช่วยแก้ปัญหารอบตัวได้ดียิ่งขึ้น มิฉะนั้น แม้แต่สมาธิก็จะกลายเป็นสมาธิกล่อมไป

สมาธินั้นมีไว้เพื่อเป็นฐานของปัญญา ถ้าใครไม่เอาสมาธิเป็นบาทฐานของปัญญา สมาธินั้นก็เป็นทางที่ตัน ถึงจะเก่งได้ฌานได้อะไรแค่ไหน ในที่สุดก็ตัน

ธรรมทุกอย่าง เป็นองค์ประกอบอยู่ในกระบวนการส่งต่อไปสู่จุดหมาย ถ้ายังไม่ถึงจุดหมายแล้ว อย่าหยุด อย่าให้ค้างหรือขาดลอย

จะปฏิบัติธรรมข้อไหนต้องถามทันทีว่า ธรรมข้อนี้จะส่งต่อสู่ธรรมข้อไหน จุดหมายใหญ่ที่จะไปถึงในที่สุดคืออะไร แล้วอันนี้จะเป็นส่วนรวม ส่วนเอื้อ เป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อการไปถึงจุดหมาย

ใหญ่นั้นอย่างไร ถ้าตอบไม่ได้ ก็แสดงว่ายังสอบตกอยู่

การทำบุญก็คือปฏิบัติการในการพัฒนาคนอย่างครบครัน และชัดเจน จึงมีบุญมีกุศลในด้านและระดับต่างๆ มากมาย ซึ่งในที่สุดก็ให้ถึงจุดหมายสุดท้ายที่เป็นอิสระจากกิเลส จึงต้องระวังที่จะไม่เอาบุญมาใช้ในระบบหวังผลดลบันดาลและการตอบแทนกิเลส

สมาธิซึ่งเป็นบุญ เป็นกุศลข้อสำคัญ ที่พูดถึงกันนัก จะเกื้อหนุนการไปถึงจุดหมายสุดท้ายนั้นได้ ด้วยการส่งต่อสู่ปัญญา อันนี้ต้องรู้ไว้ จึงต้องก้าวเดินหน้าต่อไป ไม่ใช่จบที่สมาธิ

พระพุทธศาสนาบอกจุดหมายชีวิตของบุคคลไว้ว่า คือนิพพาน เมื่อใดบุคคลถึงนิพพานแล้ว เขาจะทำการเพื่อโลกได้อย่างสมบูรณ์

ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น ก็เพราะว่าคนนิพพาน ก็คือไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตัวเองอีกต่อไป ก็จึงโล่ง ไม่มีอะไรกั้นขวางจำกัด จึงมองไปได้ทั่วทั้งโลก แล้วก็ไปทำเพื่อโลกได้เต็มที่

นิพพานคืออะไร ตอบได้หลายแง่ นิพพานในแง่หนึ่ง คือภาวะหมดกิจที่จะต้องทำเพื่อตนเอง ไม่มีอะไรต้องทำเพื่อตนเองอีกต่อไป แม้แต่ในการที่จะมีความสุข หมายความว่า ความสุขนั้น

หนึ่ง เป็นความสุขที่มีอยู่ตลอดเวลา เป็นคุณสมบัติประจำอยู่กับตัว ไม่ต้องหา

สอง ความสุขนั้นเป็นอิสระ ไม่ขึ้นต่อสิ่งภายนอก ไม่ขึ้นต่อวัตถุเสพ ไม่เป็นความสุขที่พึ่งพา

สาม เป็นความสุขที่เต็มเปี่ยมสมบูรณ์ คนทั่วไปมีแต่ความสุขที่เจือทุกข์ หรือมีเชื้อทุกข์ ซึ่งพร้อมที่จะกลายเป็นทุกข์ อย่างน้อยขณะเสวยสุขอยู่ ก็มีความหวั่นใจหรือความกังวล เป็นต้น ยังแฝงยังระคายหรือคอยกวนอยู่ แต่ความสุขที่เรียกว่า นิพพาน เป็นความสุขที่ไร้ทุกข์ จึงเป็นความสุขที่สมบูรณ์

นี้คือนิพพานที่ตอบในแง่ความสุข เมื่อตอบอย่างนี้แล้ว ก็มีความหมายต่อเนื่องไปอีกแง่หนึ่งว่า ในเมื่อบุคคลนั้นมีความสุขอยู่ในใจเต็มที่ตลอดเวลา เป็นอิสระไม่ขึ้นต่อสิ่งอื่นใดแล้ว เขาก็ไม่ต้องหาความสุข ไม่ต้องทำอะไรเพื่อตนเอง

ขณะนั้นตัวเขามีปัญญามีความสามารถอยู่อย่างเต็มที่ เพราะกว่าจะพัฒนามาเป็นพระอรหันต์บรรลุนิพพานได้ ต้องผ่านการฝึกตนมาอย่างเต็มที่ ถึงตอนนี้ พลังความสามารถเท่าที่มี ซึ่ง

ไม่ต้องใช้เพื่อตัวเองเลยแล้ว ก็เอาไปทำเพื่อโลกอย่างเดียวโดยสมบูรณ์

เพราะฉะนั้น หลักที่พันอยู่ด้วยกันสองอย่างนี้สำคัญมาก คือ "บุคคลนิพพาน ทำการเพื่อโลก"

อันนี้คือจุดหมายของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีภาวะสัมพัทธ์ในระหว่างด้วยว่า ยิ่งคนไหนพัฒนาใกล้นิพพานเท่าไร เขาก็ยิ่งมีความพร้อมที่จะทำการเพื่อโลกได้มากขึ้นเท่านั้นด้วย เพราะเขาจะมีความพึ่งพาขึ้นต่อปัจจัยภายนอกน้อยลง พร้อมกับพึ่งตัวเองได้เป็นอิสระมากยิ่งขึ้น กับทั้งในขณะเดียวกัน ก็มีความสามารถ มีสติปัญญาที่จะทำอะไรๆ ได้ดี ได้มากขึ้นด้วย

ถ้าศรัทธายังมี ปัญหาสุขภาวะก็ยังไม่มา

อย่างที่ว่าแล้ว เวลานี้เป็นช่วงตอนสำคัญ ที่เราจะต้องลุกขึ้นมาปฏิกรรม และปฏิกรรมที่สำคัญ ก็คือการแก้ไขพัฒนาเรื่องคุณภาพของคนไทย อันนี้เป็นเรื่องใหญ่อย่างยิ่ง จะมัวนอนใจอยู่ไม่ได้

ทีนี้ ในกรณีที่คนทั่วไปยังลุกขึ้นมาตั้งหลักตั้งตัวเป็นผู้

กระทำยังไม่ไหว ก็ต้องอาศัยศรัทธา คือ คนที่เป็นผู้นำต้องดีมีปัญญาให้คนในสังคมเห็น เมื่อคนเห็นแล้ว เกิดความมั่นใจ คนก็จะมีศรัทธา เมื่อคนมีศรัทธา สุขภาวะก็จะดีขึ้นมาทันที

ศรัทธาเป็นคุณสมบัติทางจิตใจที่สำคัญ แต่ไม่ใช่ศรัทธาแบบงมงาย ไม่ใช่ศรัทธามืดบอด แต่เป็นศรัทธาที่เชื่อมคนเข้ากับปัญญา คือศรัทธาในคุณธรรมความดี ศรัทธาในปัญญาความสามารถ

ถ้าผู้บริหารประเทศชาติบ้านเมืองมีคุณธรรม มีจิตใจดี มีความประพฤติดี มีปัญญาแก้ปัญหาได้เก่ง ประชาชนก็มีศรัทธา พอประชาชนมีศรัทธาในบ้านเมือง ในนักการเมือง ในผู้บริหารประเทศชาติ สุขภาวะก็ดีขึ้นมาทันที

แต่เวลานี้ ที่เป็นปัญหาสุขภาวะกันหนักหนา ก็เพราะปัญหาสำคัญ คือความขาดศรัทธา หมดศรัทธา แล้วก็เลยเกิดภาวะไร้ศรัทธา

คนที่เคยชินมากับระบบพึ่งพา ตั้งตัวไม่ทัน หรือที่จริงคือตั้งตัวไม่ถูก ตั้งหลักไม่เป็น หรือไม่มีหลัก ก็กลายเป็นผู้ถูกกระทำอย่างเต็มที่ ก็เลยกะปลกกะเปลี้ย เบื่อหน่าย ถดถอย ท้อแท้ หมด

เรี่ยวหมดแรง กลายเป็นภาวะวิกฤตศรัทธา หรือสุญญากาศแห่งศรัทธา

เวลานี้คนไม่มีศรัทธา เห็นพระ ก็ไม่มีศรัทธา เห็นผู้บริหารประเทศชาติ ก็ไม่มีศรัทธา ก็ใจเสีย รู้สึกอ้างว้าง ขาดความเชื่อมั่นต่อวิถีของสังคมและต่อชะตากรรมของประเทศชาติ เป็นต้น สุขภาวะจะเหลือดีได้อย่างไร ก็ขัดใจ หงุดหงิด หงอยเหงา เศร้าหม่นหมอง หดหู่ ห่อเหี่ยว ท้อแท้

แต่ถ้าคนมีศรัทธาขึ้นมา เห็นท่านที่ทำงานเป็นผู้นำ มีจิตใจดี มีปัญญา มีความสามารถ มีเจตนาสุจริต จริงใจ หวังดีต่อชาวบ้านจริงๆ ทำอะไรก็ตั้งใจทำเพื่อประชาชน มุ่งมั่นทำงานเพื่อประโยชน์สุขของสังคม ศรัทธาก็มา พอศรัทธามา ใจเขาก็มีแรงขึ้น ก็หายป่วย

รวมความว่า ศรัทธามีความสำคัญมากในขั้นพื้นฐานนี้ มันเป็นตัวเชื่อมใหญ่ในสถานการณ์ทั่วไป ซึ่งผู้ทำหน้าที่บริหารบ้านเมืองจะช่วยประเทศชาติได้มาก ด้วยการสร้างศรัทธาขึ้นมา

พอสร้างศรัทธาขึ้นมาได้ ประชาชนก็ใจดี สดชื่น มีเรี่ยวแรงก็หายป่วย แล้วประชาชนก็จะร่วมมือในการแก้ปัญหาของสังคม

ประเทศชาติด้วยศรัทธานั้น และศรัทธานั้นก็จะช่วยให้เรามาฟังกัน ทำให้ได้ปัญญา ศรัทธาจึงเป็นสะพานเชื่อมต่อไปสู่ปัญญา

ถ้าอยู่เพียงด้วยศรัทธา ความมั่นคงปลอดภัยแท้ก็ยังไม่มี

แต่นั่นเป็นขั้นพื้นฐาน สำหรับกรณีทั่วไป แต่ยังมีกรณีซับซ้อน ที่ทำให้ศรัทธาอาจจะไม่ปลอดภัย ถึงได้บอกว่าศรัทธานั้นต้องมากับปัญญา

ถ้าคนไม่มีหลัก คือไม่มีปัญญาที่รู้หลักหรือรู้ทัน อาจจะกลายเป็นศรัทธาตาบอด หรือศรัทธาไปตามหลอกก็ได้ และศรัทธาตามหลอกนั้นก็พาภัยอันตรายมาให้อย่างยืดเยื้อยาวนาน จึงหนีไม่พ้นที่จะต้องพัฒนาคนให้มีปัญญาให้ได้

ดูง่ายๆ ถึงจะมีศรัทธา แต่ถ้าคนทั่วไปยังอ่อนเปลี้ยอยู่ด้วยสภาพจิตแบบรอผลดลบันดาลละก็ สังคมก็ไปไม่ไหว เขาอาจเปลี่ยนจากรอเทวดาบันดาล มาขอให้ผู้นำหรือผู้ปกครองช่วยบันดาล

ถ้าผู้นำมีเจตนาดีจริง และถ้าคนเขามีศรัทธาในผู้นำนั้น ผู้นำก็จะต้องใช้ศรัทธาเป็นเครื่องพาคนออกจากลัทธิรอผลดล

บันดาล ไปสู่การพึ่งตนด้วยความเพียรและปัญญาให้ได้ ถ้าอย่างนี้ ศรัทธาจึงจะเป็นประโยชน์

ขอย้ำอีกครั้งหนึ่ง ในเรื่องรอเทวดามาบันดาลให้นั้น ไม่ว่าจะเป็นการรอเทวดาในสวรรค์ หรือรอเทวดาในโลกมนุษย์ก็ตาม ก็ต้องระวังทั้งนั้น เพราะว่า ถ้าเป็นเทวดาดี ท่านจะไม่ให้คนมัวแต่รอผลดลบันดาล ไม่ให้มามัวหวังผลจากการบันดาลของท่าน

อย่างเรื่องพระมหาชนก ที่ในหลวงทรงพระราชนิพนธ์จากชาดกไว้ นางมณีเมขลาเป็นเทพธิดา เธอมาช่วยพระมหาชนกเพราะพระมหาชนกอ้อนวอนก็เปล่า

พระมหาชนกเป็นผู้ที่ไม่ยอมอ้อนวอนเทวดา ตอนเรือแตกคนทั้งหลาย บ้างก็เอาแต่พิไรรำพัน โศกเศร้าปริเทวนาการ บ้างก็มัววุ่นวายกับการอ้อนวอนให้เทวดาช่วย พระมหาชนกไม่เอาด้วยแต่ท่านใช้ปัญญา พิจารณาว่า เราจะไปอยู่ที่จุดไหนของเรือดีนะเพื่อว่าในเวลาที่เรือล่มลงในท้องทะเลแล้ว เราจะอยู่ได้ดีที่สุด และจะต้องเตรียมตัวอะไรบ้าง เช่น มีไม้สำหรับเกาะช่วยลอยตัวในน้ำเป็นต้น ก็เตรียมตัวให้พร้อมเต็มที่ โดยใช้ปัญญาคิดแก้ปัญหาตอนวิกฤต

พอเรือล่ม พวกอ้อนวอนเทวดาก็ตายหมด พระมหาชนกว่ายน้ำมาได้ ๗ วัน ก็ยังไม่เห็นฝั่ง แต่ก็ไม่หยุดความเพียร

ฝ่ายนางมณีเมขลาเป็นเทวดารักษามหาสมุทรเห็นเข้าก็เลยมาดู เพราะมีหน้าที่ดูแลรักษามหาสมุทร ตอนแรกก็มาเยาะเย้ยว่าว่ายน้ำไปทำไม ว่ายมา ๗ วันแล้วยังไม่เห็นฝั่ง มีหวังตายเปล่า เลยเกิดเป็นบทสนทนาระหว่างพระมหาชนกกับนางมณีเมขลา

พระมหาชนกพูดจาให้เห็นว่า เมื่อเป็นมนุษย์ก็ต้องเพียรพยายามไป ตราบใดยังไม่ตาย ถึงไม่เห็นทางก็ต้องพากเพียรหาทางไป เท่าที่ปัญญาของตัวเองจะมองเห็นได้ ทำไปจนถึงที่สุด ตายแล้วไม่เป็นหนี้ใคร พูดเหตุผลไปจนกระทั่งนางมณีเมขลาเลื่อมใสเลยพาขึ้นฝั่ง

อันนี้เป็นคติของพระพุทธศาสนา ว่าเราต้องใช้ความเพียรของตัวเองให้เต็มที่ เทวดาก็เหมือนผู้ใหญ่ทั้งหลาย ต้องช่วยคนที่เขาทำความดี และมนุษย์คนนี้ คือมหาชนกนั้น ก็ไม่ได้อ้อนวอนเทวดาเลย ตัวก็ทำหน้าที่ของตนเองไป ฝ่ายผู้ใหญ่ที่ดี ได้แลเห็นคุณความดี ก็มาช่วยตามหน้าที่ของตน และตามเหตุผลที่ได้พิจารณา ไม่ได้ช่วยเพราะเขาอ้อนวอน

แม้แต่นิทานอีสปสั้นๆ ก็ให้คติสอนธรรมไว้ ชายคนหนึ่งขับเกวียนไปติดหล่มอยู่ในป่า ลงมาคุกเข่าสวดมนต์อ้อนวอนขอให้เทวดาช่วย เทพารักษ์ก็เลยมาสอนเขาให้รู้จักใช้เรี่ยวแรงกำลังและบ่าของตัวเองแก้ไขปัญหา ก็เอาเกวียนขึ้นมาจากหล่มได้ นี่ก็ง่ายๆ เทวดาดี ไม่ว่าเมืองฝรั่ง หรือเมืองไหน ก็สอนคนให้รู้จักพึ่งตนเอง

เทวดาที่ไม่ดีนั้น ไม่ต้องการให้ใครมีความดีงามมีความเจริญขึ้นไปเหนือตัว ไม่ต้องการให้สัตว์ทั้งหลายพ้นไปจากอำนาจของตน หรือมิฉะนั้นก็หาทางที่จะดึงรั้งครอบงำสัตว์ไว้ให้อยู่ใต้อำนาจของตน

เทวดาที่มุ่งร้ายเอาคนไว้ใต้อำนาจนี้ เป็นเทวดาใหญ่มากเสียด้วย เรียกว่า "มาร"

วิธีของมารนั้น มี ๒ อย่างตรงข้ามกัน

อย่างแรกก็คือ คอยทำลายล้างและขัดขวางคนที่จะทำความดี หรือคนที่ทำการสร้างสรรค์ กีดกั้นคนไม่ให้เข้าถึงสิ่งที่ดีงามหรือทางที่จะนำไปสู่ความสุขความเจริญ

แล้วอีกอย่างหนึ่งที่ตรงข้าม คือ คอยล่อหลอกคนให้ติดเพลินอยู่กับสิ่งบำรุงบำเรอ หรือให้ลุ่มหลงมัวเมาจมอยู่กับความสำเริงสำราญต่างๆ

ในการล่อหลอกมนุษย์นั้น มารมีอุปกรณ์สำคัญ ๒ อย่าง คือ เบ็ด กับ บ่วง

"เบ็ด" สำหรับติดเหยื่อล่อ อย่างเวลานี้สังคมไทยก็ติดเหยื่อล่อที่เบ็ดกันเยอะแยะไปหมด นี่ก็คือติดเบ็ดมาร พอคนติดเบ็ด มารก็โยน "บ่วง" มารัดมัดไว้ คราวนี้ติดบ่วงมารแล้ว ก็ไม่ต้องฟื้นกันเลย

มารเป็นเทวดาที่มีอำนาจยิ่งใหญ่ อยู่ในสวรรค์ชั้นสูงมาก เรียกว่า ปรนิมมิตวสวัตดี เทวดาใหญ่นี้ไม่ต้องการให้ใครพ้นไปจากอำนาจของตัว ก็เลยกำจัดขัดขวางคนดี พร้อมทั้งใช้วิธีการอันชาญฉลาดต่างๆ มายั่วยวน ชักจูง ดักล่อมนุษย์ไว้

เทวดาดีก็ปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง ให้เป็นไปตามธรรม ในทางที่จะส่งเสริมการพัฒนามนุษย์ เทวดาไม่ดีก็ล่อหลอกตามวิธีของมารไป

ถ้ามีเรื่องขึ้นมา เราก็เอาธรรมเป็นประมาณ ถือหลักการเป็นเกณฑ์ จะเอาคนมาวัดกับคน เป็นมาตรฐานไม่ได้ เราจะวัดคนก็วัดกันที่ธรรมนั่น ไม่ต้องเถียงกัน และไม่ต้องเถียงกับคนที่มาช่วยวัดด้วย เพราะเราเอาธรรมเป็นเกณฑ์ ดูซิว่าตามเกณฑ์นี้ นายคนนั้นได้เท่าไร นายคนนี้ได้เท่าไร ก็ว่ากันไป

ถ้าคนเกิดปัญหากัน ก็ไม่ต้องมาสู้กันกับคน แต่ให้ไปสู้กับธรรม สู้กับความจริง สู้หน้าความจริงไปเถิด ตัวมีปัญหาอะไรก็สู้กับความจริงไป ไม่ต้องมาเสียเวลาสู้กับคน ซึ่งจะเกิดปัญหาไม่จบไม่สิ้น สู้กับธรรมดีที่สุดแล้ว เอาธรรมมาวัด แล้วธรรมก็ตัดสินให้เลย

พัฒนาคุณภาพคน ต้องให้ถึงขั้นพึ่งตนได้ด้วยปัญญา

ทีนี้ คนจะเอาธรรม เอาหลักความจริงความถูกต้องดีงาม เอาหลักการ แม้กระทั่งเอาธรรมในระดับที่เรียกว่ากฎหมาย มาเป็นมาตรฐานวัด มาเป็นเกณฑ์ตัดสินได้ คนก็ต้องรักธรรม คนก็ต้องรู้ธรรม และคนจะรู้ธรรมได้ ก็ต้องให้เขาพัฒนาปัญญาขึ้นมาให้เขาเป็นคนที่มีปัญญา

เราบอกว่าประเทศนี้เป็นประชาธิปไตย มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย แล้วแถมบอกกันว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน หรือประชาชนเป็นผู้ปกครอง

เมื่อประชาชนปกครอง เป็นเจ้าของประชาธิปไตย เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย เขาก็ต้องรู้เข้าใจประชาธิปไตยของเขาให้ชัดให้ดี และต้องรู้จักใช้อำนาจอธิปไตย มิฉะนั้น เขาจะปกครองได้หรือมีประชาธิปไตยให้ดีได้อย่างไร มันย่อมเป็นไปไม่ได้อยู่เอง

ถ้าประชาชนไม่รู้ไม่เข้าใจประชาธิปไตย และใช้อำนาจอธิปไตยไม่เป็น ก็เปิดช่องให้นักการเมืองร้ายเอาอำนาจอธิปไตยนั้นไป "เล่น" กัน เอาไป exploit เอาไปปู้ยี่ปู้ยำ บ้านเมืองก็เป็นประชาธิปไตยไม่ได้สักที

เพราะฉะนั้น เมื่อจะให้ประเทศเป็นประชาธิปไตย ก็ต้องให้ประชาชนรู้เข้าใจประชาธิปไตยให้ชัดให้ดีให้ได้ การศึกษาของชาติ ไม่ว่าในแบบหรือนอกแบบ ต้องให้มวลชนพัฒนาปัญญาขั้นนี้ขึ้นมาให้ได้ เป็นเกณฑ์เป้าหมายอย่างต่ำที่เด็ดขาด มิฉะนั้น จะพูดไปทำไมว่าเมืองไทยเป็นประเทศประชาธิปไตย มันไม่มีความหมายอะไรเลย

ยิ่งกว่านั้น เมื่อประชาชนเป็นผู้ปกครองประเทศ นักการเมืองก็เป็นผู้สนองงานของประชาชนที่เป็นผู้ปกครองนั้น ประชาชนที่มีธรรมมีปัญญา กับนักการเมืองที่มีความดีงามมีความสามารถ ก็มาร่วมกันทำให้การปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นสัมฤทธิ์จุดหมาย

แต่ถ้าสภาพทั่วไปยังเป็นดังได้เห็นกันอยู่ว่า นักการเมืองที่ไม่ดีมาเที่ยวหลอกล่อประชาชนได้ ก็คือเรามีผู้ปกครองประเทศที่ด้อยคุณภาพ ซึ่งขาดปัญญา ไม่รู้เท่าทันแม้แต่นักการเมืองของตัวแล้วจะปกครองประเทศได้อย่างไร ประชาธิปไตยจะดีหรือแม้แต่แค่อยู่ไปได้อย่างไร คงไม่พ้นต้องเรียกว่าเป็นประชาธิปไตยชนิดหัวทิ่มดิน

ประชาชนจะปกครองประเทศได้ ก็ต้องเป็นคนที่ปกครองตัวเองได้ และจะปกครองตัวเองได้ ก็ต้องพอพึ่งพาตัวเองได้ โดยรู้จักทำมาหาเลี้ยงชีพมีกินมีอยู่มีใช้ ที่เรียกว่า พึ่งตนได้ทางเศรษฐกิจ สามารถดูแลรับผิดชอบครอบครัว อยู่ในชุมชนร่วมกับเขาได้ เป็นที่ยอมรับนับถือหรือไม่เป็นพิษเป็นภัย ที่เรียกว่าพึ่งตนได้ทางสังคม เป็นต้น แล้วในที่สุดก็ครอบคลุมด้วยการมีธรรมรู้

ธรรมพึ่งตนได้ทางปัญญา จึงจะปกครองประเทศให้ดีได้

เพราะฉะนั้น จึงต้องพัฒนาคน และในแง่ของประชาธิปไตยนี้ ก็คือจะต้องพัฒนาความสามารถพึ่งตน พัฒนาปัญญาของประชาชน ต้องพัฒนาจิตใจนักการเมือง ต้องพัฒนาประชาชนและนักการเมืองให้ถึงธรรมถึงปัญญา

ถ้ามัวจมกันอยู่ในความประมาท หรือได้แต่ฉวยโอกาสในการแอบอ้างชื่อประชาธิปไตยเพื่อความมุ่งหมายส่วนตัว ไม่รีบเร่งให้ประชาชนพัฒนาที่จะพึ่งพาตนได้อย่างที่กล่าวมา ก็คงมีแต่คำว่าประชาธิปไตย สำหรับไว้อ้างในการต่อสู้ระหว่างกลุ่มชนต่างฝ่ายที่ปกป้องแย่งชิงผลประโยชน์และอำนาจของตนกันอยู่เรื่อยไป

ความจริงใจ ซื่อสัตย์ มุ่งเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยสุจริต ให้มวลชนมีและใช้โอกาสในการพัฒนาชีวิต พัฒนาคุณภาพอย่างเต็มที่ โดยทำการด้วยปัญญาสามารถอย่างจริงจังเท่านั้น จะนำ จะขับดัน และสร้างสรรค์สังคมไทย ให้มีประชาธิปไตยที่แท้จริงได้

- ๔ -

วิกฤตศรัทธา คือโอกาสฟื้นสุขภาวะทางปัญญา

เป็นโอกาสดีที่เกิดวิกฤตศรัทธา
จะได้ตื่นขึ้นมาใช้ปัญญาเสียที

ผู้ฟัง: ขณะนี้มี "วิกฤตศรัทธา" เกิดขึ้นรอบตัว ไม่รู้จะทำอย่างไร ทำอะไรไม่ได้

ท่านเจ้าคุณฯ: ศรัทธาในคนไม่สำเร็จ ก็ศรัทธาในธรรมสิแน่นอนยั่งยืนกว่า ศรัทธาในธรรมต้องมีเป็นหลักอยู่แล้ว เมื่อคนไม่ตั้งอยู่ในหลัก ก็ตัดคนไปเลย ไม่เอาแล้ว เราศรัทธาในธรรม ในตัวหลักการตัวความจริง ถึงคนจะเป็นอย่างไรไป ธรรมก็ยังอยู่นี่ ธรรมก็เป็นหลักอยู่ ไม่ไปไหน

เมื่อเอาธรรมเป็นหลักแล้ว เราก็หันไปคิดที่จะเอาธรรมมาใช้แก้ปัญหา เราก็ตั้งหลักตั้งตัวขึ้นมาให้เข้มแข็ง ไม่ไปมัวรอหวังพึ่ง คือ เมื่อเราศรัทธาใครก็คือเราเห็นว่าท่านผู้นั้นพึ่งได้ ถ้าเราศรัทธาไม่ได้จริงๆ เราก็มาศรัทธาอยู่กับธรรม ไม่ต้องไปหมดศรัทธา

ศรัทธาในธรรมเป็นหลักยืนตัว ศรัทธาในคนนั้นง่อนแง่นได้ พระพุทธเจ้าทรงสอนให้รู้จุดอ่อนของศรัทธาในคน และไม่ให้หยุดอยู่แค่นั้น พระสาวกมาศรัทธาในพระองค์ พระองค์ยังทรงเตือน คือ ยอมให้ใช้เป็นจุดเชื่อมในเบื้องต้น แล้วพระองค์ก็ตรัสบอกว่า ศรัทธาในตัวบุคคลมีข้อเสียอย่างนั้นๆ หนึ่ง สอง สาม สี่ พระองค์ตรัสหมด

เมื่อกี้นี้ ได้ยินบอกว่าเกิดมีวิกฤตศรัทธา ก็เราพูดกันนักหนาว่า ให้เอาวิกฤตเป็นโอกาส นี่ก็ถึงเวลาแล้ว ต้องเอาวิกฤตเป็นโอกาส

อย่างน้อยวิกฤตศรัทธานี้ ก็ต้องทำให้เราตื่นตัวขึ้นมา ต้องรู้ตัวว่า นี่เราได้ปล่อยตัวกันมา ฝากชีวิตและสังคมให้ขึ้นต่อศรัทธาอย่างเดียว หวังพึ่งแต่ศรัทธา จนจะกลายเป็นคนที่ไม่มีหลักของตัว จึงเห็นชัดว่า พอเสียศรัทธา ก็อ่อนอกอ่อนใจ มือไม้ปวกเปียก ถ้ามิฉะนั้นก็ตรงข้าม กลายเป็นเกิดเป็นปฏิกิริยาจะทำความรุนแรง

วิกฤตนี้ต้องมาทำให้เราตื่นขึ้นว่า คนไทย สังคมไทยฝากชะตากรรมให้ขึ้นต่อศรัทธามากไปจนจะเสียดุลแล้ว หลงลืมด้านปัญญา ไม่พัฒนามันเลย ก็เลยไม่มีหลัก ไม่รู้ธรรม พอสูญเสีย

ศรัทธา ก็ป้อแป้ ท้อแท้ เบื่อหน่ายอย่างเดียว ตั้งหลักไม่ได้ เพราะไม่มีหลักจะตั้ง

ที่ถูกนั้น ศรัทธากับปัญญาย่อมหนุนกัน จะมีศรัทธาก็ต่อเมื่อปัญญามองเห็นเหตุผลเห็นความจริงว่าน่าเชื่อถือ เมื่อศรัทธาแล้ว ก็ทำให้ตั้งใจศึกษาใส่ใจพิจารณาเรื่องนั้นๆ อย่างจริงจัง จึงทำให้เจริญปัญญา

ตอนนี้เอาปัญญามาเป็นหลัก ปัญญานั้นรู้ธรรม ปัญญาก็เอาธรรมเป็นหลัก ปัญญามีที่จับคือมันอยู่กับธรรม เป็นตัวเข้าถึงธรรม พอปัญญามาปั๊บ ใจก็มีกำลังเข้มแข็งขึ้นมาทันที ก็หายป่วยทางอารมณ์ มีความรู้สึกดีขึ้น

ขอให้ทุกท่านเข้มแข็งทางปัญญาโดยมองไปที่ธรรม ปัญญาก็พาเอาธรรมมาตั้งเป็นหลักให้ เราก็หายป่วยทางปัญญา เกิดมีพลังเข้มแข็งทางปัญญา มีสุขภาวะทางปัญญา แล้วทีนี้ละ สุขภาวะทางจิตใจ ทางสังคม ทางกาย ก็จะตามมา ไม่มากก็น้อย ตามมาแน่ๆ

คนเรานี้ เมื่อปัญญายังไม่มาตั้งธรรมเป็นหลักให้ ส่วนมากก็จะไปขึ้นอยู่กับความรู้สึก ว่าชอบใจ หรือไม่ชอบใจ

แล้วความชอบใจหรือไม่ชอบใจนั้น ก็จะครอบงำใจ เป็นตัวนำความคิด ที่เรียกว่าไปกับอารมณ์ พอไปกับอารมณ์ ก็ล่องลอย คือไม่มีหลัก หรือไม่อยู่กับหลัก ตอนนี้ก็ป่วยแล้วละ

ที่ว่าพระบอกธรรมให้โยมเอาไปใช้วัดคนนั้น ก็คือเปิดโอกาสให้ปัญญาเข้ามานั่นเอง พอโยมเอาธรรมเอาหลักการไปใช้วัดคน ก็ต้องใช้ปัญญา พอปัญญามาตั้งหลักให้ ก็มีทางไปขึ้นมาทันที

เพราะฉะนั้น เริ่มต้นจึงให้มีสติ ไม่ยอมให้ใจไปขึ้นอยู่หรือเลื่อนไหลไปกับความชอบใจและไม่ชอบใจ ตั้งหลักทันทีว่า ไม่เอาความชอบใจหรือไม่ชอบใจมาเป็นตัวกำหนด

แล้วเราก็เอาธรรมมาเป็นตัวกำหนดอย่างที่ว่า "เอาธรรมเป็นประมาณ เอาหลักการเป็นเกณฑ์" อารมณ์ไม่มี ความรู้สึกหมดอิทธิพลไปเลย

เมืองไทยจะฟื้นเต็มที่ เมื่อยอดพระเจดีย์กลับเต็มขึ้นมา

รวมความว่า การพัฒนาคุณภาพของคนไทยเป็นจุดสำคัญในการพูดวันนี้ เราต้องมีการพัฒนาคุณภาพพลเมือง อย่างน้อย

ก็อย่าให้อ่อนแอ ต้องให้เข้มแข็ง ให้คนไทยหวังผลจากการกระทำของตน ไม่ไปมัวหวังผลจากการดลบันดาล ให้นับถือเทวดาใหม่ให้ถูกต้อง แล้วก็ร่วมมือกับเทวดาดี อย่าไปหลงเชื่อมาร

ที่นิมนต์อาตมามาพูด ก็ด้วยความหวังร่วมกันว่า ทำอย่างไรเราจะช่วยให้สังคมไทยรวมไปถึงสังคมโลกทั้งหมด พ้นไปได้จากความเสื่อม สามารถตั้งตัวตั้งหลักได้ และพัฒนาไปสู่ความเจริญงอกงามที่เรียกกันว่า เป็นความยั่งยืนที่แท้ ไม่ใช่ยั่งยืนอยู่แค่สิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่ยั่งยืนในสันติสุขที่แท้จริง ตั้งแต่ในจิตใจคนเป็นต้นไป

การที่จะเป็นอย่างนั้นได้ ก็ด้วยการที่เราทุกคนต้องมีกำลัง และกำลังที่สำคัญก็มีหลายอย่าง หมายถึงกำลังกาย โดยมีสุขภาวะทางกายดี กำลังใจ โดยมีสุขภาวะทางจิตใจ หรือสุขภาวะทางอารมณ์ดี และมีสุขภาวะทางสังคมที่ดี

อย่างน้อยเมื่อยังเริ่มตั้งตัว ยังไม่ได้อะไร ก็ให้มีความสามัคคีกันในหมู่คนที่มีเจตนาดี เพื่อว่าความสามัคคีนั้นจะได้เป็นกำลังทางสังคม ซึ่งจะทำให้เกิดมีสุขภาวะทางสังคมขึ้นมา แล้วเราก็จะมาเอื้อต่อกัน มาเสริมสุขภาวะของกันและกัน เป็นการย้อน

ทางให้เกิดสุขภาวะทางจิตใจ และเป็นเครื่องประกันสุขภาวะทางกาย

แต่ทั้งนี้ ในที่สุด จะต้องให้มีสุขภาวะทางปัญญาให้ได้

คนไทยจะต้องมีปัญญาที่เข้มแข็ง จะมองเรื่องอะไร ต้องมองให้ชัด จะศึกษาอะไร ต้องให้รู้เข้าใจชัด โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนของเรา จะต้องให้เขาพัฒนาตัวขึ้นมาชนิดได้ปัญญาที่แท้ ไม่ใช่อยู่แค่สักแต่ว่าความโก้ แต่จะต้องกระจ่างแจ่มแจ้ง เรียนรู้อะไรต้องชัดเจน ให้เกิดปัญญาที่แท้จริง แล้วเราก็จะมาช่วยกันแก้ปัญหาสร้างสรรค์สังคมได้จริง สังคมก็จะเดินหน้าไปได้

เมื่อเราเดินหน้าถูกต้อง เริ่มมีปัญญา ศรัทธามันจะมาเอง เช่น ศรัทธาในหลักความจริง ศรัทธาในความถูกต้องดีงาม ศรัทธาในธรรม ศรัทธาในคนที่มีธรรมมีความจริงความถูกต้องความดีงามนั้น พอศรัทธามา คนก็มีความเข้มแข็งในตัว แล้วคนที่มีศรัทธาถูกต้องด้วยกัน ก็สามัคคีกัน สังคมก็เข้มแข็ง แล้วก็ทำให้สังคมของเราเดินไปข้างหน้าอย่างมีจุดหมาย ไม่ใช่เคว้งคว้างเลื่อนลอย

เดี๋ยวจะบอกว่า พม่ามาเผากรุงเก่า ทำลายพระเจดีย์พัง

พินาศ เจดีย์ยอดหักไปตั้งนานแล้ว คนไทยยังปล่อยปละละเลย ไม่สร้างต่อยอดพระเจดีย์ คนไทยเดี๋ยวนี้จึงยังเคว้งคว้างอยู่เหมือนกับเจดีย์ที่ไร้ยอด คือ ไม่มีจุดหมาย

เจดีย์จะต้องมียอด เราจะมีฐาน มีอะไรต่ออะไรอย่างไรก็ตาม ในที่สุด เจดีย์จะสมบูรณ์ได้ ก็คือต้องมียอด เจดีย์ขาดยอดไม่ได้ ตอนนี้ต้องทำยอดพระเจดีย์ให้มีขึ้นให้ได้ อย่าให้เป็นเจดีย์หักอยู่ที่กรุงเก่าอย่างเดียว แล้วสังคมไทยก็จะเดินหน้าไปได้ด้วยดี

ต้องฟื้นกรุงเทพกรุงไทยขึ้นมาอีกครั้ง เพราะกรุงเทพทวาราวดี ศรีอยุธยา ก็มาต่อด้วย กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ เมื่อฟื้นกรุงได้ และทำให้ฟูขึ้นไปเจริญงอกงามแล้ว ก็จะได้เป็นกำลังไปสร้างสรรค์โลกต่อไปด้วย

ขอให้ทุกท่านมีกำลังทุกอย่างดังที่กล่าวมา ช่วยกันเสริมสร้างให้ประเทศชาติสังคม มีความเจริญงอกงาม และมีความสุขที่แท้จริงยั่งยืนสืบต่อไป ขอให้ทุกท่านเจริญด้วยจตุรพิธพรชัยทุกเมื่อ

ภาคผนวก*

ราชธรรม ๑๐ หรือ **ทศพิธราชธรรม** (ธรรมของพระราชา, กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ, คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง, ธรรมของนักปกครอง)

๑. **ทาน** (การให้ คือ สละทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์)

๒. **ศีล** (ความประพฤติดีงาม คือ สำรวมกายและวจีทวาร ประกอบแต่การสุจริต รักษากิตติคุณให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นที่เคารพนับถือของประชาราษฎร์มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน)

๓. **ปริจจาคะ** (การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง)

๔. **อาชชวะ** (ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไร้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน)

๕. **มัททวะ** (ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคาย กระด้างถือองค์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ได้ความจงรักภักดี แต่มิขาดยำเกรง)

๖. **ตปะ** (ความทรงเดช คือ แผดเผากิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำย่ำยีจิต ระงับยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ หรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์)

* คัดจาก *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับ ประมวลธรรม* ของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑๗ พ.ศ. ๒๕๕๒ โดยสำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ

๗. **อักโกธะ** (ความไม่โกรธ คือ ไม่กริ้วกราดลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความ และกระทำการต่างๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจำใจไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตนเอง)

๘. **อวิหิงสา** (ความไม่เบียดเบียน คือไม่บีบคั้นกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเริงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง)

๙. **ขันติ** (ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายน่าเหนื่อยหน่ายสักเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกยั่วถูกหยันด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างใด ก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณีย์ที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม)

๑๐. **อวิโรธนะ** (ความไม่คลาดธรรม คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรมคงที่ ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหว เพราะถ้อยคำที่ดีร้าย ลาภสักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใดๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม ก็ดี นิติธรรม คือระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป)

จักรวรรดิวัตร ๔, ๑๒ (วัตรของพระเจ้าจักรพรรดิ์, พระจริยาวัตรที่พระจักรพรรดิ์พึงทรงบำเพ็ญสม่ำเสมอ, ธรรมเนียมการทรงบำเพ็ญพระราชกรณีย์ของพระเจ้าจักรพรรดิ์, หน้าที่ของนักปกครองที่ยิ่งใหญ่)

๑. **ธรรมาธิปไตย** (ถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพนับถือบูชายำเกรงธรรม ยึดธรรมเป็นหลัก เป็นธงชัย เป็นธรรมาธิปไตย) (๑)

๒. **ธรรมิการักขา** (จัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองอันชอบธรรมและเป็นธรรม)

ก. *อันโตชน* (แก่ชนภายใน ตั้งแต่พระมเหสี โอรส ธิดา จนถึงผู้ปฏิบัติราชการในพระองค์ทั้งหมด ด้วยการให้การบำรุงเลี้ยงอบรมสั่งสอน เป็นต้น ให้อยู่โดยเรียบร้อยสงบสุข และมีควาเคารพนับถือกัน) (๒)

ข. *พลกาย* (แก่กองทัพ คือ ปวงเสนาข้าทหาร ข้าราชการฝ่ายทหาร) (๓)

ค. *ขัตติยะ* (แก่กษัตริย์ทั้งหลายที่อยู่ในพระบรมเดชานุภาพ เจ้าเมืองขึ้น ปัจจุบันสงเคราะห์ชนชั้นปกครองและนักบริหารผู้ใหญ่ทั้งหลาย ข้าราชการฝ่ายปกครอง) (๔)

ง. *อนุยนต์* (แก่ผู้ตามเสด็จ คือ ราชบริพารทั้งหลาย ปัจจุบันควรสงเคราะห์ข้าราชการฝ่ายพลเรือนเข้าทั้งหมด) (๕)

จ. *พราหมณคฤหบดี* (แก่ชนเจ้าพิธี เจ้าตำรา พ่อค้า เจ้าไร่เจ้านา คือ ครูอาจารย์ นักวิชาการ หมอ พ่อค้า ผู้ประกอบวิชาชีพต่างๆ และเกษตรกร ด้วยช่วยจัดหาทุนและอุปกรณ์ เป็นต้น) (๖)

ฉ. *เนคมชานบท* (แกชาวนิคมชนบท คือ ราษฎรทั้งปวงทุกท้องถิ่นตลอดถึงชายแดนทั่วไปไม่ทอดทิ้ง) (๗)

ช. *สมณพราหมณ์*(แก่พระสงฆ์และบรรพชิตผู้ทรงศีลทรงคุณธรรม) (๘)

ญ. *มิคปักษี* (แก่มฤคและปักษี คือ สัตว์อันควรสงวนทั้งหลาย) (๙)

๓. **อธรรมการนิเสธนา** (ห้ามกั้นมิให้มีการอันอธรรมเกิดขึ้นในพระราชอาณาเขต คือ จัดการป้องกันแก้ไข มิให้มีการกระทำความผิดพลาดชั่วร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมือง) (๑๐)

๔. **ธนานุปาทาน** (ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์ มิให้มีคนขัดสน

ยากไร้ในแว่นแคว้น) (๑๑)

๕. ปริปุจฉา (ปรึกษาสอบถามปัญหากับสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทมัวเมา อยู่เสมอตามกาลอันควร เพื่อให้รู้ชัดการอันดีชั่ว ควรประกอบหรือไม่ เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขหรือไม่ แล้วประพฤติปฏิบัติให้เป็นไปโดยถูกต้อง ข้อนี้ปัจจุบันสงเคราะห์นักปราชญ์นักวิชาการผู้ทรงคุณธรรมเข้าด้วย) (๑๒)

จักรวรรดิวัตรนี้ มาใน *จักกวัตติสูตร* ตามที่มาที่อ้างในพระไตรปิฎก ท่านไม่ระบุจำนวนข้อไว้ แต่นับตามที่ตรัสไว้ เป็นหลักการที่ยึดถือหนึ่งข้อ และหลักปฏิบัติ ๔ ข้อ จึงรวมเป็น ๕ ข้อ อย่างไรก็ดี ข้อย่อยที่แยกออกไปจากข้อ ๒ (ธรรมิการักขา) แต่ละอย่าง ในชั้นอรรถกถาคงเห็นว่ามีความสำคัญมาก และมีรายละเอียดวิธีปฏิบัติจำเพาะต่างกันออกไป จึงจัดเป็นวัตรแต่ละข้อเท่ากันหมด นับได้ ๑๒ ข้อ ตามตัวเลขในวงเล็บข้างหลัง (ดู เพิ่มเติมใน **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม** หัวข้อ ๓๓๙ หน้า ๒๕๐-๒๕๓)

ราชสังคหวัตถุ ๔ หรือ **สังคหวัตถุของผู้ครองแผ่นดิน** (สังคหวัตถุของพระราชา, ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน หลักการสงเคราะห์)

๑. สัสสเมธะ (ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร)

๒. ปุริสเมธะ (ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ)

๓. สัมมาปาสะ (ความรู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คนจนกู้ยืมทุนไปสร้างตัวในพาณิชยกรรม เป็นต้น)

๔. **วาชเปยะ** หรือ **วาจาเปยยะ** (ความมีวาจาอันดูดดื่มน้ำใจ น้ำคำควรดื่ม คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์ เป็นทางแห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ)

พละ ๕ ของพระมหากษัตริย์ (พลังของบุคคลผู้ยิ่งใหญ่ที่สามารถเป็นกษัตริย์ปกครองแผ่นดินได้)

๑. **พาหาพละ** หรือ **กายพละ** (กำลังแขน หรือ กำลังกาย คือ ความแข็งแรงมีสุขภาพดี สามารถและชำนาญในการใช้แขนใช้มือเป็นอาวุธ ตลอดจนมียุทโธปกรณ์พรั่งพร้อม)

๒. **โภคพละ** (กำลังโภคสมบัติ คือ มีทุนทรัพย์บริบูรณ์ พร้อมที่จะใช้บำรุงเลี้ยงคนและดำเนินกิจการได้ไม่ติดขัด)

๓. **อมัจจพละ** (กำลังอำมาตย์ หรือ กำลังข้าราชการ คือ มีที่ปรึกษาและข้าราชการระดับบริหารที่ทรงคุณวุฒิเก่งกล้าสามารถ และจงรักภักดี ซื่อสัตย์ต่อแผ่นดิน)

๔. **อภิชัจจพละ** (กำลังความมีชาติสูง คือ กำเนิดในตระกูลสูง เป็นขัตติยชาติต้องด้วยความนิยมเชิดชูของมหาชน และได้รับการฝึกอบรมมาแล้วเป็นอย่างดีตามประเพณีแห่งชาติตระกูลนั้น)

๕. **ปัญญาพละ** (กำลังปัญญา คือ ทรงปรีชาญาณ หยั่งรู้เหตุผล ผิดชอบ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ สามารถวินิจฉัยเหตุการณ์ทั้งภายในและภายนอก และดำริการต่างๆ ให้ได้ผลเป็นอย่างดี

กำลังแขน หรือ กำลังกาย แม้จะสำคัญ แต่ท่านจัดว่าต่ำสุด หากไม่มีพลังอื่นควบคุมค้ำจุนอาจกลายเป็นกำลังอันธพาล ส่วนกำลังปัญญา ท่านจัดว่าเป็นกำลังอันประเสริฐ เป็นยอดแห่งกำลังทั้งปวง เพราะเป็นเครื่องกำกับ ควบคุม และนำทางกำลังอื่นทุกอย่าง

รายชื่อผู้ร่วมทำบุญ ในการพิมพ์หนังสือ
"กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง ถึงเวลามาแก้กรรมกันเสียที"

ลำดับ	ชื่อสกุล	จำนวนเงิน
1	คุณวิเชียร แซ่ฉั่ว	450
2	คุณพัชธร กิตินุกูลศิลป์	500
3	คุณแนบภู ไชยวิสุทธิกุล	250
4	คุณแนบการ ไชยวิสุทธิกุล	250
5	คุณธงชัย ธนลาภานนท์	2,000
6	คุณทวีทรัพย์ เจริญผลพิบูลย์	20,000
7	คุณสมยศ เลิศเจริญสุข	2,000
8	คุณวิชัย บูรณภิญโญ	1,000
9	คุณไพลาภ เฮงประสาทพร	3,000
10	คุณนุกูล ชนะพงษ์	2,000
11	คุณธนิกา ฉัตรโกเมศ	1,000
12	คุณนริศ ไล้รักษา และครอบครัว	4,000
13	คุณลฎาภา อัคราคำพร	500
14	คุณกุนตี ศรีวิพัฒณ์	500
15	คุณปฏิมา จำปาสุต	1,000
16	คุณคมกานต์ ไชยวิสุทธิกุล	3,000
17	คุณอัจฉรา - คุณเตือนใจ มั่นคงทรัพย์สิน	1,000
18	กลุ่มศึกษาและปฏิบัติธรรม	4,800
19	มูลนิธิบรรจงสนิทและสหปฏิบัติ	4,000
20	คุณพิสิฐ ตริตระการ	3,200
21	มูลนิธิพุทธธรรม	1,600
22	คุณมลปภา สุรินทร์ทอง - คุณประสิทธิ์ นิ่มทรงประเสริฐ	800
23	คุณพรภัทร์ - คุณสุปรียา บุณยเกตุ	5,000
24	คุณวราภรณ์ เทพพันธ์กุลงาม	10,000
25	ศ.พญ.คุณสาคร ธนมิตต์ และ ดร.สุทธิลักษณ์ สมิตะสิริ	5,000
26	คุณรัมภา วนากุล	5,000
27	ครอบครัว พุกกะเวส และ บุณยเกตุ	5,000
28	คุณลำเจียก รัชนกูล	5,000

รายชื่อผู้ร่วมทำบุญ ในการพิมพ์หนังสือ
"กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง ถึงเวลามาแก้กรรมกันเสียที"

ลำดับ	ชื่อสกุล	จำนวนเงิน
29	สาขาวิชาชีวิตและความตาย ภาควิชาจิตวิทยา มจร.	4,500
30	คุณรถ จิวะพงศ์	1,000
31	คุณโสภิตา จิวะพงศ์	500
32	คุณเชาวลิต บุญยภูษิต	500
33	คุณนภาพร โตจินดา	200
34	คุณนภาพร อัจฉราฤทธิ์	1,000
35	คุณอรนุช ศิวรังสรรค์	250
36	คุณขนิษฐา ทรัพย์ปรีชา	300
37	คุณพิชิต เชียรศิลป์	100
38	คุณธนพล สุวรรณทัต	100
39	คุณปิยะพร ลุนพินิจ	100
40	คุณจักรพันธ์ วัชระชัยสุรพล	500
41	คุณศิรินดา โชคศิริวิทยา และครอบครัว	500
42	คุณณภัทร พลอยงาม	100
43	คุณวรรณา บุญศรีเมือง	300
44	คุณปริทัศน์ พรมณีทรัพย์ และครอบครัว	500
45	คุณอวยพร วาตะบุตร	3,000
46	คุณบุญสม ชีรวณิชย์กุล	300
47	คุณยศสุข สุจิตคิดดี	900
48	คุณวิภา บุญยงรัตนา	2,000
49	คุณวรรณวิภา ปสันธนาทร	500
50	คุณดวงสมร ชินโชติเกษม	100
51	คุณบัณฑิต - คุณฐิติรัตน์ ประดิษฐานุวงษ์	1,000
52	คุณเกรียงศักดิ์ กิจหัตถพร	200
53	คุณวันชัย - คุณจินดา โพธิเชียรทอง	1,000
54	คุณบุษปัณฑ์ ศรีเกิด	500
55	คุณสินสมุทร บุญทวี	100
56	คุณจิรประภา - คุณกมลพันธ์ เดชะอำไพ	400
57	คุณเพ็ญรุ่ง ตั้งโชคทรงชัย	500

รายชื่อผู้ร่วมทำบุญ ในการพิมพ์หนังสือ

"กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง ถึงเวลามาแก้กรรมกันเสียที"

ลำดับ	ชื่อสกุล		จำนวนเงิน
58	ผศ.ดร. ชมชื่น	สมประเสริฐ	2,200
59	ด.ช. ทองทด	จงไพบูลย์กิจ	500
60	คุณวิโรจน์ - คุณสุนีย์	จงไพบูลย์กิจ	4,000
61	คุณวิวัฒน์	เรืองวัฒนกุล	2,000
62	ด.ช. พรรษา	จงไพบูลย์กิจ	500
63	คุณณัฏนันท์	สุวรรณวัฒน์	500
64	คุณสมจิตต์	เรืองวัฒนกุล	2,000
65	ดร. สุภาภรณ์	สงค์ประชา	1,000
66	คุณนันทวัน	พรอำนวย	1,000
67	ผศ.ดร. ประณมพร	จ๋วงพานิช	500
68	ดร.วิภาวรรณ	ดินนังวัฒนะ	400
69	อาจารย์อัญชลา	โภชนสมบูรณ์	300
70	คุณกัลป์	เดชดำรง	500
71	คุณไพบูลย์	ศิริจักรวาล	1,000
72	คุณประชา	เทศพานิช	1,000
73	มูลนิธิพุทธาภิวัทน์		1,000
74	คุณแป๋ว	ลิมป์รัตนกาญจน์	8,000
75	นพ. สุนทร - คุณอุไรวรรณ	ศรีปรัชญาอนันต์ และครอบครัว	5,000
76	กองทุนดอกบัวกลางน้ำ		5,000
77	คุณนวลฤดี - คุณปรัชญ์นนท์	เต็มฤทธิกุลชัย	2,000
78	คุณทักษพล - คุณจริยา - คุณศิริพล	เจียมวิจิตร	5,000
79	คุณนันทพร	พึ่งทำ	2,000
80	คุณปัญญา	พุทธิชูโรจน์	2,000
81	คุณบังอร	อรรถเวทย์วรวุฒิ	1,000
82	คุณประยูร	บุญญานุกูล	2,000
83	คุณรุ่งฤดี	โกยดุลย์	1,000
84	คุณชาตรี	ธงทอง	1,000
85	คุณวรเดช	ปิ่งศิริเจริญ	500

รายชื่อผู้ร่วมทำบุญ ในการพิมพ์หนังสือ
"กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง ถึงเวลามาแก้กรรมกันเสียที"

ลำดับ	ชื่อสกุล	จำนวนเงิน
86	คุณภาสวร ศรีพันธุ์	500
87	คุณกิ่งกาญจน์ อารักษ์พุทธนันท์	3,000
88	คุณพจน์ - คุณเพลินพิศ สืบพานิช	5,000
89	คุณมนตรี ชินรักษ์บำรุง	1,000
90	คุณพรชัย ธโนปจัยสิทธิ	2,000
91	คุณสารี่ ปิ่นทอง	1,000
92	คุณนพพร ภาสะพงศ์	1,000
93	นพ.พิบูลย์ - ทญ.ภาวิณี - คุณรวินทร์ - คุณภัทราณี ลีละพัฒนะ	1,000
94	คุณเปรมจิตต์ วัฒนะประเสริฐ	1,000
95	คุณปรินดา ขาวสุทธิ	1,000
96	คุณจาตุรงค์ ขาวสุทธิ	1,000
97	คุณเกษม - คุณสุพร - คุณรัฐกานต์ ตันสุวรรณ	1,000
98	ครอบครัววีระจิตต์	1,000
99	คุณสิริ - คุณวันเพ็ญ ชัยชาญพานิช และ ครอบครัว	1,000
100	ร.ท.สุพจน์ - คุณวัลลภา - คุณภาววิทย์ - คุณอภิญญา กลิ่นประทุม	1,000
101	คุณสริดา ไข่มุกด์	1,000
102	คุณนิศากานต์ พรฐิติพรหม - คุณนวพล มาสวิน	1,000
103	คุณดารุณี อุ่นเจริญ	500
104	คุณถิระพิทย์ - คุณณัชชา เกษหอม และ ครอบครัว	500
105	คุณอมราภรณ์ จรุงกีรติวงศ์	500
106	คุณบุญธรรม ปิ่นทอง	500
107	คุณสุภาพ แก้วประดิษฐ์	500
108	คุณจิราย ฤชุตระกูล	500
109	คุณวิศิษฐ์ - คุณสมพิศ วงศ์มาศา	500
110	คุณสุภาณี ชาญวนิชย์กุลชัย	500
111	ทญ.รัชนี เหมะรัชตะ	500
112	ทญ.ดวงเพ็ญ บุรณเวช	500
113	คุณอารีย์พร - คุณอภิชาติ โลกานุวัตรเสถียร	500

รายชื่อผู้ร่วมทำบุญ ในการพิมพ์หนังสือ
"กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง ถึงเวลามาแก้กรรมกันเสียที"

ลำดับ	ชื่อสกุล	จำนวนเงิน
114	คุณรุ่งนภา โลกานุวัตรเสถียร	500
115	คุณภัทรพล ราชสมบัติ	500
116	คุณลัดดา ราชสมบัติ	500
117	คุณภิญโญ พงษ์โชติ	500
118	คุณสุวิมล แทนพระเดช	500
119	คุณทวีจิตร ทวีทรัพย์	300
120	คุณกองกานต์ โรจนวิภาต และ ครอบครัว	500
121	คุณกอบเดช - คุณกาญจนา เกสรมงคลกร	300
122	คุณวีระพล ไทยสำอางค์	300
123	คุณสุวรรณี จักรภีร์ศิริสุข	300
124	คุณประไพพิศ โตวิจิตร	300
125	คุณศิริพร ชัยถิรถาวร	200
126	คุณชูเกียรติ - คุณภารณี - ด.ญ.นันท์นภัส โกสินทร์ตระการ	200
127	คุณจิรารัตน์ บุญชัย	100
128	คุณจวงจันทน์ เหมะรัชตะ	100
129	คุณชุษณา พิตรสาธร	1,000
130	คุณฉัฏฐฌาภัส ศุภสวัสดิ์กุล	100
131	คุณรสลิน สโรบล	500
132	คุณอินทุวรรณ สโรบล	500
133	คุณนันทพรรษ จิตรภักดี	200
134	คุณมนต์ขนก ศิริชนะ	500
135	คุณเนตรนภา คงศรี	1,000
136	คุณมัณฑนา สิริเวสมาศ และ ครอบครัว	3,000
137	คุณภรณี พุฒิธีระโชติ	1,000
138	คุณวันเพ็ญ พรวสันต์	1,000
139	คุณรัตนะ กรัยวิเชียร	1,000
140	คุณแอนระวี ประเสริฐท่าไม้	1,000
141	คุณวุฒินันท์ จินศิริวานิชย์	500

รายชื่อผู้ร่วมทำบุญ ในการพิมพ์หนังสือ

"กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง ถึงเวลามาแก้กรรมกันเสียที"

ลำดับ	ชื่อสกุล	จำนวนเงิน
142	คุณอุษา เจียรกิตติวาณิชย์	500
143	คุณนิวัติ เลาหวิโรจน์	300
144	คุณจิรนุช คันธสุวรรณ	500
145	คุณพะเยาว์ โนใหม่	200
146	คุณแม่เลี่ยม ตากิ่มนอก	200
147	คุณณัฐอาภา ศรีล้า	200
148	คุณเหวียว สุขพลับพลา	200
149	คุณรัตนา สุนทรธีรภาพกุล	200
150	คุณบุษกร เลาหวิโรจน์	200
151	คุณประสานสิริ สงวนทรัพย์	200
152	คุณวิภาวรรณ รุ่งเชวง	200
153	คุณเชาะเฮียง แซ่ฮ้อ	100
154	คุณแม่แตงกวา จ้องกระโทก	100
155	คุณสำรวย - คุณวรรวิสา พรามสำโรง	100
156	คุณพิมาย - คุณสังวาลย์ ขุนประเสริฐ	100
157	คุณชัยพฤกษ์ - คุณเพ็ญพรรณ์ แย้มโคกสูง	100
158	คุณแม่อยู่ โนใหม่	100
159	ท.ญ.พิมพ์พันธ์ เนตรนพรัตน์	1,000
160	คุณโฉมฉาย เหล่าสุนทร	1,000
161	คุณฉายวิทย์ อัมระนันทน์	500
162	คุณสุกัญญา หงสประภาส	1,000
163	ศ.นพ.สมหวัง ด่านชัยวิจิตร	10,000
164	คุณบวรวัฒน์ อัมระนันทน์	500
165	รศ.พญ.จินตนา ศิรินาวิน	5,000
166	ชุมนุมพุทธธรรมศิริราช หน่วยคุณธรรมและจริยธรรม	5,000
167	ผศ.พญ.อรุณ วงษ์จิราษฎร์	2,000
168	ชุมนุมพุทธธรรมโรงพยาบาลรามาธิบดี	3,000
169	อ.นพ.สมเกียรติ วสุวัฏฏกุล	2,000

รายชื่อผู้ร่วมทำบุญ ในการพิมพ์หนังสือ
"กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง ถึงเวลามาแก้กรรมกันเสียที"

ลำดับ	ชื่อ	สกุล	จำนวนเงิน
170	ผศ.พญ.กวิวัณณ์	วีรกุล	2,000
171	น.ส.อรุณี	วชิราพรทิพย์	1,600
172	ผศ.พญ.ศันสนีย์	เสนะวงษ์	2,000
173	ศ.ดร.เพทาย	เย็นจิตโสมนัส	1,000
174	ศ.นพ.จอมจักร	จันทรสกุล	1,000
175	ผศ.พญ.วันงาม	กองเกตุใหญ่	1,000
176	รศ.พญ.นาราพร	ประยูรวิวัฒน์	1,000
177	ผศ.พญ.นลภรณ์	สุทัศน์ ณ อยุธยา	1,000
178	ผศ.นพ.มงคล	อุยประเสริฐกุล	1,000
179	ผศ.นพ.รุ่งนิรันดร์	ประดิษฐสุวรรณ	1,000
180	นางเกื้อกูล	เต็มชวาลา	1,000
181	น.ส.นภาพร	อัจฉราฤทธิ์	1,000
182	รศ.กฤษณา	ประทีปโชติวงศ์	1,000
183	น.ส.ศิริวรรณ	อนันตโท	1,000
184	นางสมศรี	ธีรกำจาย	1,000
185	ผศ.นพ.เสถียร	สุขพณิชนันท์	700
186	ครอบครัวนางสมศรี	หรูจิตตวิวัฒน์	800
187	รศ.นพ.วิรุณ - ดร.ชนากานต์	บุญนุช	500
188	นางอรุณี	ลีศิริชัยกุล	500
189	อาจารย์คมปกรณ์	ลิมป์สุทธิรัชต์	500
190	รศ.นพ.กมลพร	แก้วพรสวรรค์	500
191	นางจามรี	ทองประวัติ	300
192	คุณรตนะ	ตั้นสวัสดิ์	500
193	น.ส.วรรษวรรณ	ทรัพย์สมบูรณ์	300
194	นางทองทิพย์	วรรณยิ่ง	300
195	นางคัชริน	อายุรชัย	200
196	นายกฤตภาส	หอมกระแจะ	200
197	คุณรุ่งนภา	ศุภวิไล	500

รายชื่อผู้ร่วมทำบุญ ในการพิมพ์หนังสือ
"กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง ถึงเวลามาแก้กรรมกันเสียที"

ลำดับ	ชื่อสกุล	จำนวนเงิน
198	น.ส.กุมุทนาถ ยุทธวิสุทธิ์	100
199	ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม	5,600
200	คุณบัณฑิต นิธิอุทัย	4,000
201	ผศ.ดร.จิตราภา กุณฑลบุตร	5,000
202	คุณกิตติ - คุณสุภัสตรา - คุณจัสมิน ทรัพย์ชูกุล	800
203	ดร.วิเชต สุนทรพิทักษ์	4,000
204	ผศ.ปองชล พูลสวัสดิ์	5,000
205	คุณธัญญา - คุณพรรณพร ทรัพย์สมบูรณ์	1,500
206	นพ.บดินทร์ - ดร.อัษฎาพร ทรัพย์สมบูรณ์	4,000
207	คุณสุธีร์ สธนสถาพร	4,000
208	คุณอภิชาติ - คุณพัชรินทร์ ชิตามิตร และครอบครัว	1,000
209	คุณจินรัตน์ เทียมอริยะ - คุณเอกมัย สี่มหาศาล และ ครอบครัว	200
210	คุณพัฒน์ สดาวงศ์วิวัฒน์	5,000
211	นพ.ก้องเกียรติ เกษเพ็ชร	2,000
212	คุณเจิมใจ พรพิบูลย์ และ ครอบครัว	5,000
213	คุณวงศ์วริศ วัจนะรัตน์	300
214	ดร.ก้อง กฤตยากีรณ	500
215	ครอบครัว วิจิตรนิเทศ	3,500
216	ครอบครัว ศรีวนิช	3,000
217	คุณปริญญา หอมเอนก	5,000
218	นพ.บุญเลิศ จุลเกียรติ	1,000
219	คุณธัชชัย - คุณนภสร จงวิศาล และ ครอบครัว	5,000
220	ดร.สมสรวง พฤติกุล	2,000
221	นพ.อนุวัฒน์ - คุณวันทนา ศุภชุติกุล	2,000
222	คุณธีรเดช - คุณสุดารัตน์ พยัคฆาภรณ์ และ ครอบครัว	1,000
223	คุณวันดี ศุภรเศวต	500
224	รอรายชื่อ	4,000
	รวม	344,000

...ในเมื่อบอกว่าคนไทย หรือสังคมไทย กำลังรับผลที่สมกับกรรมของตน กรรมของตนคือกรรมของสังคมนี้ ที่ทำกันมาเป็นเวลายาวนาน คือกรรมอะไร แล้วเมื่อแก้ไข จะทำอย่างไร

คำตอบมีว่า ผลกรรมใหญ่ของสังคมไทย เป็นปัญหาเรื่องคน และปัญหานั้นลึกเลยทีเดียว คือ ***ปัญหาคุณภาพคน***

ถ้าใช้ภาษาตามหลักกรรม ก็บอกว่า คนไทยอ่อนในกุศล คือกุศลมีกำลังน้อย อยากได้กุศลง่ายๆ โดยใช้วิธีลัด แต่พอจะให้ทำกุศลจริงๆ ก็ไม่สู้ พัฒนาก้าวหน้ามุ่งแน่วไปในกุศลจริงๆ จังๆ ไม่ได้ เฉพาะอย่างยิ่งกุศลขั้นปัญญา

เพราะฉะนั้น *การแก้ปัญหาเรื่องคุณภาพของคน* จึงเป็นเรื่องใหญ่ที่สุดของ*สังคมไทย...*

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

กรรมของคนไทย ทำกันไว้เอง (ถึงเวลา มาแก้กรรมกันเสียที)